

Andrzej Denisiuk

PROGRAMY ŚPIEWU I MUZYKI

W ZAKŁADACH KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI W POLSCE W LATACH 1918-1939

Część I. S e m i n a r i a n a u c z y c i e l s k i e

Bezpośrednio po ukonstytuowaniu się państwa polskiego w 1918 roku jego władze stanęły przed problemem zjednoczenia społeczeństwa i utworzenia z niego jednolitego organizmu. Wśród wielu czynników, zmierzających do tego celu, ważną rolę w tym względzie mało spełnić również polskie szkolnictwo. Naczelnym zadaniem było objęcie jak największej ilości dzieci obowiązkiem szkolnym zgodnie z dekretem o powszechnym nauczaniu^{1/}. Poważną przeszkodą w realizacji jego założeń był brak odpowiednio przygotowanych kadr nauczycielskich. Przykładowo podaję, że w roku szkolnym 1920/1921, aby objąć nauką wszystkie dzieci podlegające obowiązkowi szkolnemu, trzeba było 115 000 nauczycieli. Jak wykazują źródła, wobec takiego zapotrzebowania brakowało ich ponad 65 000. Przy przyjętej liczbie corocznego wykształcenia 8000 nauczycieli, byłoby można objąć powszechnym nauczaniem wszystkie dzieci dopiero w roku 1942, czyli po 25 latach od uzyskania niepodległości^{2/}.

Polska odziedziczyła po zaborcach kilka różnych typów seminariów nauczycielskich. W zaborze pruskim były to seminaria trzyletnie, do których przyjmowano młodzież po ośmioklasowej szkole ludowej i trzyletniej preparandzie nauczycielskiej. Na terenie byłego zaboru rosyjskiego działały trzyletnie rządowe seminaria dla chłopców, przyjmujące z przygotowaniem dwuklasowej szkoły ludowej i kilka prywatnych dwuletnich, tzw. "dwuletnich kursów pedagogicznych" - w rzeczywistości z ukrytym kursem trzecim - przyjmujących z przygotowaniem mniej więcej czterech klas gimnazjum. W zaborze austriackim seminaria by-

ły osteroletnie o podbudowie szkoły wydziałowej^{3/}.

Bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości sprawy całego szkolnictwa zostały przekazane Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego^{4/}, pod którego bezpośredni zarząd oddano w tym czasie tylko szkolnictwo na terenach b. Królestwa Polskiego, a więc b. zaboru rosyjskiego. Pozostałe dzielnice podlegają jeszcze władzom lokalnym jak np. Galicja - Radzie Szkolnej we Lwowie, Poznańskie i część Pomorza - Ministrowi b. Dzielnicy Pruskiej, Śląsk - Sejmowi Śląskiemu.

To wielkie zapotrzebowanie na nauczycieli zmusiło MWRiOP do natychmiastowej reorganizacji istniejących już seminariów i do organizacji nowych. W dniu 8 lutego 1919 roku ukazuje się "Dekret Naczelnika Państwa Polskiego o kształceniu nauczycieli szkół podstawowych w państwie polskim"^{5/}. Zapoczątkował on unifikację seminariów i w trzydziestu ośmiu artykułach uregulował wszystkie sprawy związane z kształceniem kandydatów do zawodu nauczycielskiego. Dekret uznał, że podstawowym zakładem kształcenia nauczycieli szkół powszechnych ogólnokształcących jest seminarium nauczycielskie. Czas trwania nauki w tym seminarium określił na lat pięć. Obok seminariów państwowych mogły istnieć seminaria prywatne utrzymywane przez związki kómunalne, osoby prywatne lub stowarzyszenia. Dekret w art. 9 określił przedmioty, które powinien uwzględnić program nauczania. Są to: religia, język polski i literatura, język obcy, historia, nauka o Polsce współczesnej wraz z nauką obywatelstwa, geografia z geologią i kosmografią, matematyka z kreśleniem, fizyka, chemia z mineralogią, biologia, higiena ogólna i szkolna, ogrodnictwo i pszczelarstwo, rysunki, muzyka, śpiew, ćwiczenia cielesne z grami i zabawami ruchowymi, roboty ręczne, kaligrafia, psychologia i logika, pedagogika /pedagogika i dydaktyka, organizacja szkolnictwa i ustawodawstwo szkolne, metodyka specjalna, hospitacje i ćwiczenia praktyczne/.

W ślad za Dekretem został wydany i opracowany w 1921 roku przez MWRiOP "Program nauki w państwowych seminariach nauczycielskich"^{6/}.

Z chwilą ukazania się Dekretu MWRiOP stopniowo przejmując kontrolę nad terenem całego państwa, a co za tym idzie następuje jednolita struktura organizacyjna wszystkich seminariów^{7/}.

Wobec rozwoju szkolnictwa powszechnego i braku nauczycieli, w zawodzie nauczycielskim podejmuje pracę cały szereg osób nieposiadających żadnego przygotowania pedagogicznego, a często nawet bez pełnego wykształcenia ogólnego. Oczywiście stan ten był tylko przejściowym. Dla tych nauczycieli MWRiOP prowadziło cały szereg kursów dokształcających, po przejściu których mogli ubiegać się o złożenie tzw. egzaminu uproszczonego^{8/}.

Obok seminariów nauczycielskich kształcenie kandydatów do zawodu nauczycielskiego odbywało się również w innych instytucjach jak np. stacjonarne państwowe kursy nauczycielskie. Były to szkoły stacjonarne o profilu wyłącznie zawodowym. Inicjatorem powstania tego typu zakładu kształcenia nauczycieli był wybitny pedagog Henryk Bowid. Z jego inicjatywy został otwarty w 1919 roku Państwowy Kurs Nauczycielski w Krakowie^{9/}. Wzorem Krakowa powstają później zakłady tego typu i w innych miastach^{10/}. Tak więc niemalże od samego początku odrodzenia się państwowości polskiej kształcenie nauczycieli szkół powszechnych szło dwutorowo w seminariach nauczycielskich dla absolwentów siedmioklasowych szkół powszechnych oraz dla posiadających wykształcenie wyższe niż szkoła powszechna ogólnokształcąca - na kursach nauczycielskich.

Dążenie organizacji nauczycielskich do kształcenia nauczycieli na poziomie wyższym, znalazło częściowe rozwiązanie w powstaniu państwowych pedagogów^{11/}. Zostały one przekształcone z PKN, które od 1928 roku uległy częściowej likwidacji^{12/}.

Stan ten przetrwał aż do 1932 roku, do chwili ukazania się ustawy o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca. Mocą tej ustawy zostały zlikwidowane seminaria nauczycielskie, a w ich miejsce powołano trzyletnie licea pedagogiczne dla młodzieży posiadającej maturę gimnazjalną nowego typu^{13/}. Był to pewien

krok naprzód w dążeniu do kształcenia nauczycieli na poziomie wyższym niż dotychczas. Było to jednak rozwiązanie tylko pozawicowe, które pociągnęło za sobą również szereg następstw ujemnych^{14/}. Zostały w dalszym ciągu utrzymane państwowe pedagogia, a nawet powiększono ich ilość^{15/}.

Przedstawiony powyżej krótki rys historyczny pozwoli czytelnikowi zorientować się w drodze, jaką to szkolnictwo przebyło w okresie drugiej niepodległości. Autor zdaje sobie sprawę, że nie wyczerpuje całej, bardzo złożonej problematyki w tym zakresie, bowiem nie jest to celem niniejszego artykułu.

Powstanie i ewolucja systemu kształcenia nauczycieli miały duży wpływ na kształtowanie się programów szkolnych, a w tym i programu kształcenia muzycznego. Na programy szkolne zakładów kształcenia nauczycieli jako szkół zawodowych, miał przeważający wpływ program szkoły powszechnej. Stąd w programach tych zakładów musiały się znaleźć przedmioty pedagogiczne oraz wszystkie przedmioty wchodzące w skład programów szkół powszechnych ogólnokształcących. Należy tutaj zaznaczyć, że wyżej wymienione zakłady kształciły nauczycieli niespecjalistów^{16/}, lecz zadaniem ich było zasilenie kadr nauczycielskich, mogących nauczać wszystkich przedmiotów, a w tym również śpiewu i muzyki. Istniejące w późniejszej praktyce tendencje do specjalizacji w pewnych grupach przedmiotowych w seminariach nauczycielskich były czynnikiem wtórnym, niezwalniającym od należytego przygotowania kandydata do prowadzenia wszystkich przedmiotów. W niniejszym artykule zamierza się przedstawić i zanalizować programy z tzw. śpiewu i muzyki w seminariach nauczycielskich.

Analizy programów można dokonać z wielu punktów widzenia. Program może być przedmiotem analizy między innymi z punktu widzenia jego funkcji, którą ma spełnić w całokształcie systemu kształcenia ogólnego kandydata do zawodu nauczycielskiego, można go również analizować z punktu widzenia możliwości jego realizacji - jak również w aspekcie celowości i przydatności w przyszłej pracy zawodowej. W artykule tym podjęto próbę dokonania analizy programów śpiewu i muzyki z punktu widzenia celowości i przydatności w przygotowaniu nauczycieli do przyszłej pracy

zawodowej. Autor zdaje sobie sprawę z trudności dokonania takiej analizy. Podjęta próba może okazać się niewystarczająca, stanowić jednak będzie podstawę wyjściową do dalszych badań w tym zakresie.

Głównym materiałem, na którym oparto rozważania, są same programy jak również pisma, okólniki, zarządzenia oraz inne dokumenty archiwalne, ułatwiające właściwą ocenę tychże programów. Dużą pomocą były artykuły i informacje zawarte w pismach muzyczno-pedagogicznych i ogólnopedagogicznych, jak również nie-liczne prace traktujące o szkolnictwie w okresie Drugiej Rzeczypospolitej.

Artykuł niniejszy stanowi początek zamierzonych trzech artykułów poświęconych temu zagadnieniu. Następny artykuł traktować będzie o programach śpiewu i muzyki w państwowych liceach pedagogicznych oraz ostatni - w szkołach średnich typu pomaturalnego, tj. państwowych kursach nauczycielskich i państwowych pedagogiach.

Praca w seminariach nauczycielskich do chwili wydania "Dekretu o kształceniu nauczycieli w państwie polskim" opierała się na dawnych wzorach odziedziczonych po zaborcach. Do chwili wydania programu nauczania praca rad pedagogicznych polegała głównie na wypełnianiu i ustalaniu treści poszczególnych przedmiotów. Pewne wytyczne dawały zjazdy nauczycieli seminariów organizowane przez Ministerstwo WRiOP^{17/}.

Wspomniany już na wstępie Dekret uregulował całokształt spraw związanych z kształceniem nauczycieli. Uznał on, że głównym typem zakładów kształcenia nauczycieli były seminaria. Seminaria dzieliły się na państwowe i prywatne. Pierwsze były albo żeńskie albo męskie, drugie mogły być koedukacyjne. Nadzór pedagogiczny nad wszystkimi seminariami sprawowało państwo. Nauka została przedłużona do lat pięciu, przy czym pierwsze trzy lata miały charakter ogólnokształcący, a następne dwa - zawodowy.

Od kandydatów wstępujących do seminariów przepisy Dekretu wymagały wykształcenia w zakresie szkoły powszechnej najwyższej zorganizowanej^{18/}, zdolności fizycznych niezbędnych w zawodzie nauczycielskim i ukończonego czternastego, a nie przekro-

ozonego dwudziestego roku życia^{19/}.

Powołanie seminariów o pięcioletnim okresie naucozania było pewnym postępowem w stosunku do dawnej istniejących trzy - i czteroletnich. Młodzież wstępująca do seminarium w wieku lat cztertnastu, jak już wspomniano, winna mieć ukończoną szkołę powszechną najwyżej zorganizowaną. Szkół tych jednak było mało. Przeważającym typem szkoły powszechniej była szkoła realizująca siedmioletni obowiązek w ramach czterech klas^{20/}.

Chcąc umożliwić dostęp do seminariów dla kandydatów z miejscowości nie posiadających takich szkół, MWRiOP powołało szkoły przygotowujące do seminarium tzw. preparandy nauczycielskie. Prócz tego poszczególne zakłady organizowały roczne kursy wstępne^{21/}. O ile preparandy realizowały właściwie program trzech ostatnich klas szkoły powszechniej ogólnokształcącej wysokozorganizowanej^{22/}, to roczne kursy wstępne programu stałego nie posiadały. Program ich był przystosowany do potrzeb miejscowych, do braków wykazanych przez młodzież^{23/}. Kursy te zlikwidowano dopiero w 1932 roku, a preparandy wcześniej bo z końcem roku szkolnego 1925/1926^{24/}.

Przyjmowanie kandydatów do seminariów odbywało się na podstawie egzaminu wstępnego. W Dzienniku Urzędowym MWRiOP nr 10/1926 załącznik do n-ru I 7499/26 został ogłoszony "Regulamin przyjmowania uczniów do państwowych seminariów nauczycielskich". Dzieli on kandydatów ubiegających się o przyjęcie na kurs pierwszy na trzy grupy, w stosunku do których stawia inne wymagania. Kandydaci w myśl tego Regulaminu dzielą się na:

a/ tych, którzy przechodzą na kurs pierwszy z kursu wstępnego, istniejącego przy tym samym seminarium,

b/ tych, którzy ukończyli kurs wstępny przy innym seminarium nauczycielskim państwowym, względnie prywatnym, posiadającym prawa seminarium państwowego. Do grupy tej zalicza się również tych kandydatów, którzy ukończyli siedmioklasową szkołę powszechną publiczną, względnie prywatną posiadającą prawa publiczności lub conajmniej trzy klasy szkoły wydziałowej czy średniej ogólnokształcącej /państwowej względnie prywatnej, posiadającej przynajmniej niepełne prawa szkół państwowych/,

c/ takich, którzy posiadali przygotowanie szkolne niższe od wymienionego w punktach poprzednich, lub którzy do czasu egzaminu, do żadnej szkoły nie uczęszczałi.

W zależności od tego do której grupy został kandydat zakwalifikowany, zdawał odpowiednie egzaminy. I tak kandydaci z grupy "a" byli przyjmowani na kurs pierwszy^{25/} na podstawie ocen, które otrzymywali na zakończenie kursu wstępnego. Decyzję podejmowała jednak komisja dopiero po przeegzaminowaniu dwóch pozostałych grup. Kandydaci należący do grupy "b", podlegali sprawdzeniu wiadomości z języka polskiego i matematyki w postaci egzaminu pisemnego i ustnego. Ponadto jeżeli na świadectwie nie posiadali przynajmniej oceny dostatecznej z tego języka obcego, który był przedmiotem nauczania w danym seminarium byli egzaminowani również z tego przedmiotu. Natomiast kandydaci z grupy "c", zdawali egzamin z religii, języka polskiego, języka obcego, rachunków z geometrią, historii, geografii i przyrody. W zakładach z niepolskim językiem nauczania lub z dwoma językami nauczania, a także z "językiem ruskim lub białoruskim jako przedmiotem nauki,"^{26/} - zdają również z drugiego języka.

Jakkolwiek zakres wymagań z poszczególnych przedmiotów winien obejmować program siedmiu klas szkoły powszechnej, to "Regulamin," zastrzega jednak, że należy przede wszystkim zwrócić uwagę na ogólny rozwój umysłowy kandydata oraz na to, czy zasób posiadanych przez niego wiadomości umożliwi mu pobieranie nauki według obowiązującego programu seminariów nauczycielskich.

Niezależnie od "egzaminu naukowego," regulamin nakazywał zbadanie przez nauczyciela uczącego w danym seminarium śpiewu i muzyki stopnia muzykalności kandydata. Zwraca się jednak uwagę, że kandydat nie zawsze będzie miał rozwinięty słuch muzyczny, który można dopiero wykształcić przez odpowiednie ćwiczenia. Dlatego też przy wydawaniu oceny należy zachować daleko idącą ostrożność, zwłaszcza wobec kandydatów, którzy w innych przedmiotach wykazali się dobrym przygotowaniem ogólnym.

-Można więc sądzić, że podstawą do wydania oceny pozytywnej w tym względzie były nie wiadomości, umiejętności czy nawet stopień rozwiniętego słuchu muzycznego, lecz uzdolnienia kandydata.

Sam sposób przeprowadzenia egzaminów wstępnych mógł być dwojaki:

- poprzez jednorazowe odpytanie z poszczególnych przedmiotów podlegających egzaminowi lub

- systemem lekcyjnym, to znaczy egzaminowani tworzyli jak gdyby prowizoryczne klasy, do których uczęszczali przynajmniej przez pięć dni na specjalnie dobrane i ułożone według specjalnego planu zajęcia lekcyjne. W czasie zajęć egzaminatorzy z poszczególnych przedmiotów starali się poznać zasób wiadomości kandydatów, stopień inteligencji i ogólny rozwój umysłowy.

Ten sposób egzaminowania posiadał cały szereg cech dodatkowych jak na przykład dokładniejsze poznanie kandydatów poprzez dłuższą obserwację. Przy jednorazowym odpytywaniu egzaminowani mniej odporni psychicznie mogli ulegać załamaniu i wynik egzaminu nie był wówczas adekwatny do posiadanych wiadomości. Trudniejsze było również z tych samych względów poznanie stopnia rozwoju umysłowego i poziomu inteligencji. System lekcyjny natomiast zwiększał szanse właściwej oceny nie tylko poprzez dłuższą obserwację, ale również poprzez sprawdzenie w działaniu.

Regulamin dopuszczał również łącznie obu form egzaminów. System drugi i trzeci był często stosowany w praktyce^{27/}. Badanie słuchu odbywało się przy obu systemach sposobem jednorazowego sprawdzenia.

O przyjęciu do seminarium decydowała komisja złożona z dyrektora jako przewodniczącego, lekarza szkolnego, nauczyciela, który badał słuch muzyczny, nauczycieli, którzy uczyli na kursie wstępnym oraz tych, którzy egzaminowali lub byli obecni z urzędu na egzaminach ustnych. Posiedzenie tej komisji odbywało się po zakończeniu wszystkich egzaminów w grupie "b" i "c"^{28/}.

Przyjmowanie na kursy wyższe, to jest II, III lub IV mogło się odbyć: 1/ bez egzaminu wstępnego - dla tych, którzy przedlo-

zyli świadectwo odejścia z innego seminarium nauczycielskiego; 2/ na podstawie egzaminu wstępnego uzupełniającego - dla tych, którzy przedstawili świadectwo ukończenia właściwego kursu innego seminarium państwowego lub prywatnego z pełnymi prawami państwowymi, jeżeli program tego seminarium różnił się w szczególności od programu seminarium, do którego kandydat się zgłaszał /w tym wypadku egzamin obejmował tylko różnicę zachodzącą między programami obu seminariów/; 3/ na podstawie egzaminu wstępnego pełnego dla tych, którzy przedstawili świadectwa ukończenia odpowiedniej klasy sześcioklasowej szkoły wydziałowej, szkoły średniej ogólnokształcącej państwowej lub prywatnej z pełnymi prawami państwowymi. Kandydaci ci byli zwolnieni od egzaminu z religii, języka polskiego, drugiego języka nauczania, języka obcego, historii, matematyki, rysunków i ćwiczeń cielesnych. Zwolnienie z jakichkolwiek innych przedmiotów, a w tym również śpiewu i muzyki, było niedopuszczalne.

Wspomniany już we wstępie program nauki w państwowych seminariach nauczycielskich został wprowadzony okólnikiem MWRiOP z dnia 30 września 1921 roku^{29/}. W piśmie tym Ministerstwo zwraca uwagę na racjonalne wprowadzenie go w życie. Zaznacza się, że program bez większych zmian obowiązuje tylko na kursie pierwszym. Materiał naukowy i zakres pracy na innych kursach należało ustalić tak, aby stopniowo zbliżając się do wymagań oficjalnego programu nie zrywać od razu dydaktycznej łączności ze stanem dotychczasowym^{30/}.

Wraz z programem została podana siatka godzin /Por. aneks nr 1/^{31/}. Te dwa dokumenty prawne były podstawowymi, na których opierał się seminarialny system kształcenia nauczycieli. Wszelkie pozostałe sprawy regulowane były osobnymi zarządzeniami.

Jak podają autorzy programu, "wymiar godzin dla poszczególnych przedmiotów określono przez staranne obliczenie czasu potrzebnego do osiągnięcia w tych przedmiotach takiego minimum rezultatów, jakie jest niezbędne dla celów ogólnokształcących i zawodowych"^{32/}. Jak się wydaje, przyjęcie tego kryterium podziału godzin było słuszne z punktu widzenia celowości nau-

czenia poszczególnych przedmiotów. Każdy ze znajdujących się w programie nauczania przedmiotów, miał do spełnienia pewne określone funkcje w całościowej koncepcji kształcenia czy to ogólnego czy zawodowego, bądź jednego i drugiego. Aby ta funkcja została spełniona, uczeń musiał w wyniku nauczania danego przedmiotu osiągnąć określone rezultaty. Osiągnięcie tych rezultatów zależało od spełnienia wielu warunków jak np. metod nauczania, pomocy naukowych, doboru zagadnień w wyniku opanowania których, uczeń miał osiągnąć zamierzony cel. Cały ten proces odbywał się w czasie, którego ilość przeznaczona na dany przedmiot ma się proporcjonalnie do postanowionych celów. Zmniejszenie czasu powodowało zmniejszenie szansy osiągnięcia celu ostatecznego a nawet mogło w ogóle uniemożliwić jego osiągnięcie przy zachowaniu niezmiennych pozostałych warunków. Stąd przyjęcie innych kryteriów, jak przykładowo stopnia ważności poszczególnych przedmiotów a co za tym idzie nieproporcjonalnego rozłożenia czasu na nie przeznaczonych, mogło spowodować brak możliwości osiągnięcia celu ostatecznego.

Zagadnienie budowy programu w seminariach nauczycielskich jako średnich szkołach zawodowych typu specyficznego było zagadnieniem niezmiernie trudnym. Specyfika seminarium wyrażała się w tym, że była to szkoła zawodowa, w której wykształcenie ogólne odgrywało dominującą rolę. Trudno bowiem wyobrazić sobie nauczyciela, nawet dobrze przygotowanego pod względem pedagogicznym, bez gruntownego przygotowania ogólnego. Stąd podział w programie pięcioletniej nauki na dwa okresy. Pierwszy okres to okres kształcenia ogólnego obejmujący pierwsze trzy lata nauki. Na tej bazie następne dwa lata - to właściwe kształcenie zawodowe /kształcenie ogólne i w tym okresie zajmuje również poważne miejsce/. Dodać jednak należy, że przedmioty pedagogiczne prócz swoich walorów zawodowych wnoszą także wiele do kształcenia ogólnego.

Układ przedmiotów w programie nauczania dzieliło się również na trzy grupy: grupę przedmiotów umysłowych, artystyczno-technicznych i pedagogicznych. Poszczególnym grupom

stawiano inne wymagania, chociaż traktowano je równorzędnie pod względem ważności. Do pierwszej grupy zaliczono: religię, język polski, język obcy, historię, geografję, matematykę, fizykę z chemią, biologię i higienę. Grupę drugą stanowiły przedmioty artystyczno-techniczne. Należały do niej: rysunki, muzyka i śpiew, ćwiczenia cieleśne oraz roboty ręczne. Grupa trzecia obejmowała przedmioty pedagogiczne.

Autorzy programu zdawali sobie sprawę, że wobec tak wielkiej liczby przedmiotów, seminaria nie będą w stanie dać gruntownego przygotowania naukowego^{33/}. W związku z tym założono, że głównym zadaniem nauczycieli seminarialnych było przygotowanie kandydatów^{34/} do dalszych samodzielnych studiów, zgodnie z ich zainteresowaniami. Uzupełnieniem studiów w przyszłości miały być różnego rodzaju kursy dokształcające. Nie wdając się w szczegółowe rozważania można stwierdzić, że zarysowana sytuacja świadczyła o niedomaganiach strukturalnych w ówczesnym systemie kształcenia nauczycieli.

Inną słabą stroną programów seminarialnych była konieczność prowadzenia nauki przedmiotów pedagogicznych w tym wieku, kiedy zainteresowanie praktycznymi zagadnieniami pedagogicznymi dość rzadko budziło się u uczniów samorzutnie, a stopień dojrzałości duchowej i znajomości życia był niewystarczający do istotnego pogłębienia wielu ważnych zagadnień^{35/}. Momenty te były w późniejszym okresie przedmiotem licznych ożywionych i kontrowersyjnych dyskusji i polemik nie tylko w środowisku nauczycielskim.

W komentarzu autorzy programu zastrzegli się, że jakkolwiek programy te dla większości przedmiotów są dość szczegółowe i wskazują drogę realizacji materiału, to jednak zamiarem ich nie było krępowanie indywidualności nauczyciela. Za obowiązujący nauczyciela uważano jedynie ogólny zakres i myśl przewodnią metody^{36/}. Był to wyraz zaufania do nauczycieli seminarium i jednocześnie bodziec do dalszych twórczych poszukiwań. To zastrzeżenie okazało się w późniejszej praktyce bardzo celowe. W większości seminariów nie było skostniałych form nauczania, a proces dydaktyczny był ciągle doskonalony i unowocześniany^{37/}.

Program przewidywał dwa plany "A" i "B". Plany te różniły się między sobą jedynie umieszczeniem psychologii na kursie trzecim lub czwartym. O wyborze planu decydowała rada pedagogiczna po uwzględnieniu stopnia dojrzałości kandydatów kursu trzeciego. Dla pozostałych przedmiotów plany były identyczne.

Jak wynika z siatki godzin /Por. aneks nr 1/, szczególne miejsce w procesie kształcenia nauczycieli zajmowały przedmioty artystyczno-techniczne.

Spośród trzydziestu sześciu godzin nauki tygodniowej przeznaczona się na te przedmioty:

- na kursie pierwszym jedenaście godzin tygodniowo,
- na drugim dwanaście godzin tygodniowo,
- na trzecim - dziesięć godzin.

Na kursie czwartym - na trzydzieści pięć /plan "A"/ lub trzydzieści sześć /plan "B"/ przeznaczonych było na te przedmioty osiem godzin, zaś na kursie piątym, na trzydzieści pięć godzin ogólnej tygodniowej nauki - dziewięć godzin zajmowały przedmioty z grupy artystyczno-technicznych. Ta stosunkowo duża ilość godzin przeznaczona na te przedmioty, wynikała jak można przypuszczać, nie tylko z nich walorów poznawczych i kształcących, ale również z faktu, że miały one zapewnić zdobycie umiejętności niezbędnych przyszłemu nauczycielowi zarówno do pracy w szkole jak też i w środowisku.

W skład tej grupy przedmiotowej wchodziła również muzyka i śpiew. Jakkolwiek w siatce podana jest łączna ilość godzin tego przedmiotu, to program szczegółowy rozбивa je na dwa odrębne przedmioty: śpiew i gra na skrzypcach. Na śpiew przeznaczona się na kursie pierwszym i piątym - dwie, na drugim, trzecim czwartym po jednej godzinie tygodniowo. Naukę gry na skrzypcach rozpoczynali kandydaci od drugiego, a kończyli na kursie piątym. Przeznaczano na nią po dwie godziny tygodniowo.

Jak więc wynika z ilości godzin przeznaczonych na te przedmioty, muzyka odegrać miała poważną rolę w wychowaniu i kształceniu przyszłego nauczyciela. Było to szczególnie ważne, jeżeli się zważy, że kandydaci rekrutowali się głównie z warstw chłopskich, robotniczych, rzemieślniczych i biedniejszej inteligencji.

oży, a więc środowisk kulturalnie zaniedbanych. Na podkreślenie zasługuje również fakt, że po ukończeniu seminarium wracali oni do tego środowiska, aby tam nie tylko uczyć w szkole, lecz również prowadzić pracę kulturalno-oświatową wśród dorosłych. Można więc przypuszczać, że program, uwzględniając szeroko te przedmioty, miał również na uwadze, między innymi, także te dwa momenty. Dano temu wyraz we wstępie do programu szczegółowego: "Ponadto należy oczekiwać, że seminaρια dadzą swoim wychowankom - piszą autorzy programu - takie wykształcenie muzyczne, że w miarę uzdolnienia będą oni mogli przyczynić się do szerzenia kultury muzycznej w tym środowisku społecznym, w którym im wypadnie pracować^{38/}."

Oczywiście głównym celem tych przedmiotów było poza kształceniem ogólnym przygotowanie do prowadzenia śpiewu w szkole powszechnej. Poza tym program, jako cel dalszy wskazuje na konieczność przygotowania przyszłego nauczyciela do współdziałania w ochronieniu rodzimej twórczości muzycznej ludu^{39/}.

W programie określono również metody i środki prowadzące do osiągnięcia powyższych celów. Były nimi: śpiew, kształcenie słuchu i głosu, muzykowanie, słuchanie muzyki, wykształcenie teoretyczne oraz przygotowanie metodyczne.

Osobnym zagadnieniem były treści nauczania. W obydwu przedmiotach program stawiał kandydatom duże wymagania zarówno praktyczne jak i teoretyczne, zważywszy, że rozpoczęli oni naukę tego przedmiotu bez większego przygotowania lub z przygotowaniem bardzo zróżnicowanym. Na egzaminach wstępnych badano bowiem jedynie uzdolnienia muzyczne a nie wiadomości i umiejętności. Swoją edukację muzyczną rozpoczęli kandydaci w seminarium od śpiewu, aby od drugiego roku podjąć również naukę gry na skrzypcach.

Pierwszy rok nauczania był okresem wprowadzającym w zagadnienia teorii muzyki jak i praktyki muzycznej. Treści programowe zostały tutaj podzielone na dwa działy: teoria

i ćwiczenia praktyczne. Obydwa te działy korelowały się i dopełniały. Podział ten został zresztą zachowany aż do kursu piątego.

Od drugiego roku kształcenie praktyczne poszerzono o naukę gry na instrumencie. Kandydaci mieli już poza sobą elementarne przygotowanie teoretyczne w zakresie budowy gamy durowej i interwalistyki jak również pewne przygotowanie z solfeżu /por. aneks nr 2/. To wstępne przygotowanie umożliwiło już nauczycielowi gry na skrzypcach skoncentrowanie się głównie na problemach technicznych. Nauka tego przedmiotu była o tyle utrudniona, że odbywała się grupowo chociaż z podziałem kursu minimum na dwie grupy^{40/}. Ilość czasu przeznaczanego na ten przedmiot wynosiła po dwie godziny tygodniowo dla każdej grupy aż do piątego kursu włącznie.

Jednocześnie kontynuowano w dalszym ciągu naukę zasad muzyki, kształcenia słuchu i kształcenia wokalnego.

Od kursu trzeciego dochodzi nowy element kształcenia muzycznego a mianowicie śpiew chóralny. Autorzy programu uważali, że powinien się on odbywać w godzinach popołudniowych jako zachęta i uprzyjemnienie pracy. Ilość czasu przeznaczanego na ten przedmiot określa program od jednej do dwóch godzin tygodniowo. Nie określa natomiast programu ani repertuaru pozostawiając to wyłącznie do uznania nauczyciela. Spośród uczniów bardziej zaawansowanych w grze na instrumencie tworzy się orkiestrę szkolną.

Uzupełnieniem wykształcenia muzycznego są formy muzyczne, podstawowe wiadomości z historii muzyki i audycje muzyczne. Chociaż wśród zagadnień podanych do realizacji nie ma zagadnień z wymienionych powyżej dziedzin, to program w komentarzu wyraźnie wskazywał na konieczność ich wprowadzenia, podając jednocześnie ogólny ich zakres^{41/}. Uważało się, że naukę o formach należało rozpoczynać od najprostrzych i najbardziej znanych, "tancecznych i ludowych", i następnie przejście do bardziej złożonych. Jako przykłady zalecał program opracowywane, na lekcjach śpiewu i chóru pieśni jedno i dwugłosowe. Doskonałym uzupełnieniem tego były audycje muzyczne, urządzone co

pewien czas w godzinach wieczornych^{42/}. Audycje te były również uzupełnieniem historii muzyki.

Na kursie piątym kandydat zdobywał głównie przygotowanie metodyczne do prac w szkole powszechnej. Jakkolwiek na dydaktykę szczegółową i praktykę pedagogiczną przewidywał program osobny przedmiot tzw. metodykę elementarnego nauczania, to w grupie przedmiotów artystyczno-technicznych powierzał przygotowanie metodyczne i praktyczne nauczycielom specjalistom prowadzącym te przedmioty. Jest rzeczą zrozumiałą, że współpracowali oni z nauczycielem metodyki i odwrotnie. Nauczyciel metodyk wykorzystywał wiadomości i umiejętności zdobyte na lekcjach przedmiotów artystyczno-technicznych^{43/}.

Konstrukcja programu kształcenia muzycznego obejmowała niezbędne działy potrzebne w przyszłej pracy nauczycielskiej. Dział teoretyczny, obejmujący swoim zakresem gruntowne przygotowanie z zasad muzyki oraz elementarne wiadomości z zakresu harmonii, form muzycznych i historii muzyki - służył jako podbudowa do praktyki muzycznej. Prócz tego miał on za zadanie rozszerzenie horyzontów myślowych i pojęciowych kandydatów. Obok przygotowania specjalistycznego - muzycznego spełniał on jak sądzę, również ważną rolę w kształceniu ogólnym. Szczególnie wiele w tym względzie mogła dać historia muzyki w korelacji z innymi przedmiotami, takimi jak np.: język polski i historia, stanowiąc uzupełnienie tych przedmiotów oraz ułatwiając zrozumienie wielu procesów kulturowych zachodzących w poszczególnych okresach.

Dział praktyki muzycznej uwzględniał: kształcenie słuchu, kształcenie głosu, praktykę instrumentalną i wykonawstwo muzyczne /pieśni i utwory instrumentalne/.

Kształcenie słuchu i poczucia rytmu /solfeggio/ miało wybitne walory kształcące podstawowe zdolności muzyczne. Wpływało więc ono na przygotowanie w zakresie wykonawstwa muzycznego.

Kształcenie głosu /emisja i dykcja/ odgrywało szczególnie ważną rolę w procesie przygotowania przyszłych nauczycieli.

Prawidłowa emisja głosu zapewniała właściwą jego higienę. Dykcja zaś usuwała ewentualne drobne wady wymowy. Natomiast obydwa czynniki razem wpływały na prawidłowy rozwój i eksploatację aparatu głosowego, tak przecież potrzebnego w przyszłej pracy nauczycielskiej. Poprawna emisja warunkowała między innymi poziom artystyczny wykonania utworów wokalnych. Kształciło więc ono również wrażliwość estetyczną.

Jeżeli chodzi o program nauki gry na skrzypcach, to nie wdając się w rozważania natury technicznej, zwraca się uwagę na kilka momentów. Jak już wspomnieliśmy pewnym utrudnieniem był tutaj fakt nauczania zbiorowego. Ograniczało poważnie ono możliwości indywidualnego rozwoju poszczególnych kandydatów. Jednak celem nauczania gry na skrzypcach w seminariach nauczycielskich nie było kształcenie muzyków wirtuozów, bo tą dziedziną zajmowały się konservatoria muzyczne, lecz pomoc w ogólnym kształceniu muzycznym poprzez ukształtowanie warunków posługiwania się konkretem dźwiękowym, oraz stworzenie minimalnych przesłanek do wykorzystania instrumentu w przyszłej pracy zawodowej. W tym miejscu należy przypomnieć, że obowiązywał podział kursu na grupy w nauczaniu tego przedmiotu. Podział ten powodował naturalną selekcję. Uczniowie zdolniejsi znajdowali się w jednej grupie, natomiast pozostali tworzyli drugą. W ten sposób stwarzano jednak /do pewnego stopnia/ warunki dla naturalnego rozwoju indywidualnego. Uczniowie uczący się w grupie zdolniejszych pokonywali trudności w szybszym tempie i w większym zakresie przerabiali materiał, natomiast słabsi wolniej^{44/}. Mówiąc o nauczaniu muzyki i śpiewu należy również przypomnieć, że celem seminariów nie było kształcenie nauczycieli specjalistów z tego zakresu; przedmioty te stanowiły tylko jeden z elementów kształcenia ogólnego i zawodowego. Obowiązują więc inne kryteria oceny tego programu, niż w zawodowych szkołach muzycznych czy nawet nauczycielskich, kształcących specjalistów z tego zakresu.

Zrozumiałą jest rzeczą, że nie wszyscy absolwenci seminariów uczyli śpiewu i muzyki. Ujęcie w programie gry na skrzypcach w systemie indywidualnym, jakkolwiek z punktu widzenia metodyki nauczania gry na instrumentach byłoby słuszne, w ówczesnych warunkach i obowiązującym systemie kształcenia nauczycieli nie miałoby, między innymi, głębszego uzasadnienia. Tym, których zainteresowania muzyczne rozwinęły się w większym zakresie w czasie pobytu w seminarium program zapewniał zdobycie minimum umiejętności, umożliwiających dalszą samodzielną pracę w tym kierunku^{45/}.

Inną sprawą był wybór skrzypiec jako instrumentu nauczania przy tak pojętym celu tego przedmiotu. Skrzypce jako instrument są bardzo trudne do opanowania. Wymagają od kandydatów doskonale rozwiniętego słuchu wysokościowego i pewnych wrodzonych predyspozycji aparatu ruchowego. Znacznie łatwiejszy byłby inny instrument, w którym by odpadł problem prawidłowego wydobywania dźwięku pod względem wysokości /czystości/. Rolę takiego instrumentu mógłby spełnić akordeon, harmonia chromatyczna czy fortepian. - Rolę taką mógłby również spełnić inny instrument strunowy szarpany, posiadający z góry zaznaczone na gryfie progi wysokościowe /mandolina, gitara, bałajka i inne/. O wyborze skrzypiec, jak sądzę, zdecydowały następujące względy:

- 1/. Skrzypce są instrumentem małym a więc łatwo przenośnym umożliwiającym wykorzystanie ich w różnych salach, co ma duże znaczenie w przyszłej pracy zawodowej.
- 2/. Posiadają dźwięk niezanikający, doskonale nadający się do prowadzenia zespołów wokalnych /za zespół taki uważa się również klasę/. Walorów tych nie posiadają inne z wymienionych instrumentów z wyjątkiem akordeonu i harmonii chromatycznej.
- 3/. Łatwa organizacja zespołowego nauczania /w przeciwieństwie do fortepianu/.
- 4/. Cena instrumentu - co jest nie bez znaczenia jeżeli się weźmie pod uwagę pochodzenie społeczne większości kandydatów.

Trudności, które powstają przed podejmującym naukę gry na każdym instrumencie a w szczególności na skrzypcach spowodowały zapewne rozpoczęcie nauki dopiero od drugiego roku po opanowaniu elementarnych wiadomości z zasad muzyki i pewnych sprawności z zakresu kształcenia słuchu i rytmu^{46/}.

Zarówno w programie śpiewu jak i muzyki uderza brak określenia przez program wyników nauczania, które powinien osiągnąć kandydat po ukończeniu kursu piątego. Autorzy programu zdawali sobie zapewne sprawę, że wyniki te będą różne w zależności od predyspozycji wrodzonych. Nie mniej brak tego mógł powodować w przyszłości dość duże rozbieżności w ocenach postępów kandydatów.

Muzykowanie zespołowe w chórach i orkiestrach dawało kandydatom możliwości praktycznego poznania literatury muzycznej i podniesienia własnej kultury. Obserwacja dyrygenta prowadzącego te zajęcia stwarzała również pewne wzory do naśladowania w przyszłej pracy. Muzykowanie zespołowe, posiada również i inne walory wychowawcze jak np. podporządkowanie własnej indywidualności interesom grupy, zdyscyplinowanie itp.^{47/}.

Zdobyte w ciągu czterech lat nauki śpiewu i gry na skrzypcach /kurs I-IV/ wiadomości i umiejętności były podstawą kształcenia metodycznego w ostatnim roku nauki /kurs V/. Ten moment uważam za najważniejszy w całym procesie kształcenia przyszłych nauczycieli. Praktyka pedagogiczna zmuszała bowiem kandydatów do samodzielnego uporządkowania własnych wiadomości i umiejętności, dokonania ich selekcji i umiejętnego stosowania w procesie dydaktycznym. Stwarzała więc poważne przesłanki do uzupełnienia brakującego materiału jak również racjonalnego jego wykorzystania. Wyważenie odpowiednich proporcji między własnymi wiadomościami i umiejętnościami a tym co należało przekazać uczniom było sprawą trudną. Opieka nauczyciela specjalisty i metodyka stwarzała wyjątkowo korzystne w tym względzie warunki. Ponadto kandydat mógł sprawdzić własne predyspozycje do prowadzenia tego właśnie przedmiotu.

W dotychczasowych rozważaniach został przedstawiony program z 1921 roku, który obowiązywał w seminariach nauczycielskich w ciągu pięciu lat. W 1926 roku ukazało się jego drugie wydanie. Było to wydanie poprawione i uzupełnione^{48/3}. Ogólnie nowy program zmniejszył materiał nauczania, rozwinął i uwypuklił rzeczy istotne i podstawowe z zakresu wszystkich przedmiotów, ugrupował materiał bardziej metodycznie^{49/3}. W nowej siatce godzin uwzględniono oddzielne plany dla seminariów z polskim językiem wykładowym oraz seminariów dwujęzycznych i z "językiem ruskim, białoruskim lub litewskim jako przedmiotem nauki" /Por. aneks nr 3/.

Nowy program utrzymywał ten sam podział przedmiotów jak program pierwszy. Został on opracowany w oparciu o pięcioletnie doświadczenie wynikające z realizacji programu wcześniejszego. Nastąpiły w nim pewne przesunięcia w ilości godzin z poszczególnych przedmiotów oraz nieznaczne zmiany jakościowe. Jednak ogólna konstrukcja poprzedniego programu została zachowana. Zmiany, o których mowa, sprowadzają się do zwiększenia liczby godzin języka polskiego, rozłożenia materiału matematyki na okres pięcioletni, wprowadzenia nauki kaligrafii z jednoczesnym zmniejszeniem ogólnej liczby godzin na poszczególnych kursach. Pociągnęło to za sobą konieczność zmniejszenia liczby godzin z niektórych przedmiotów, w tym ze śpiewu i muzyki. Zniesiono również podział na plan "A" i "B". Ustalono także jednolite rozpoczęcie nauczania na kursie czwartym psychologii z nauką o dziecku.

Jeżeli chodzi o śpiew i muzykę, zmniejszono o jedną godzinę wymiar tego przedmiotu na kursie piątym w seminariach z polskim językiem nauczania, zaś w seminariach dwujęzycznych na kursie drugim, trzecim i piątym. W komentarzu do nowego programu śpiewu i muzyki została zwrócona uwaga na korelację między różnymi przedmiotami: "Wskazówki teoretyczne z dziedziny anatomii, fizjologii i higieny narządów głosowych oraz wiadomości z dziedziny akustyki - piszą autorzy programu -

- powinny być podane młodzieży w porozumieniu z osobami uczącymi tych przedmiotów^{50/}.

Zwraca się również większą uwagę na chór i orkiestrę^{51/} oraz na ich repertuar. Zaznacza się, że kompozycje własne nauczyciela mogą się znajdować w szkolnych repertuarach tylko w minimalnym procencie. Rzeczywiście, jak wynika z wielu dokumentów archiwalnych w repertuarach szkolnych zespołów muzycznych /szczególnie orkiestr/ znajdowało się dużo własnych utworów nauczycieli prowadzących te zespoły. Widocznie jednak ich poziom artystyczny nie zawsze był wysoki, skoro w programie umieszczono taką uwagę. Zakaz ten przypuszczalnie miał jeszcze i inny aspekt. Wypełnienie repertuaru tych zespołów własnym programem prowadzącego powodowało brak czasu na poznanie wartościowej i uznanej już literatury muzycznej.

Nowy program śpiewu i muzyki ustawia nieco inaczej zagadnienia, które mają być przerobione. Zmiany te dotyczą zarówno zmian redakcyjnych jak również pewnych przesunięć w obrębie kursów. Niektóre zagadnienia, o czym mowa poniżej, zostały pominięte natomiast inne wprowadzone. W sumie globalny zapas wiadomości i umiejętności, które w wyniku opanowania programu ma wynieść ze szkoły kandydat pozostają mniej więcej takie same. Zmiany te, jak się wydaje, zostały spowodowane z jednej strony zmniejszeniem ilości godzin przeznaczonych na śpiew, natomiast z drugiej uwzględnieniem pewnych postulatów nauczycielstwa i doświadczeń wynikających z pięcioletniej realizacji programu pierwszego.

I tak, z kształcenia w zakresie zasad muzyki usunięto wiadomości o metrum. Przypuszczalnie dotychczasowa praktyka wykazała, że uczniowie przychodzący ze szkoły powszechnej posiadają wystarczające w tym względzie wiadomości, natomiast został bardziej rozbudowany dział rytmiki. Jako novum wprowadzono zaznajomienie się z klawiaturą fortepianową jako pomocą przy opracowywaniu zagadnień budowy gam, podziału materiału dźwiękowego na oktawy itp.

Poszerzono również wiadomości z zakresu akordyki o znajomość pozycji i przewrotów akordów. Zagadnienie transpozycji według nowego programu wymagało również wyjaśnienia teoretycznego. Pozostałe zmiany dotyczą jedynie przesunięcia materiału z kursów wyższych na niższe, lub zmian redakcyjnych z zachowaniem istoty zagadnienia.

Znacznemu rozszerzeniu uległo kształcenie słuchu. Jako główny materiał ćwiczeniowy poza pieśniami uważa program gamy oraz triadę harmoniczną. Od kandydatów w nowym programie wymaga się również opanowania słuchowego dominaty septymowej i jej rozwiązania. W sumie program kształcenia suchu był ułożony bardziej logicznie i przejrzysto, co podniosło jego walory metodyczne.

Należy nadmienić, że program z emisji głosu pozostał w zasadzie bez zmian.

Te wszystkie przesunięcia, o których mowa była powyżej powodowały wykorzystanie zdobytych już wiadomości i umiejętności w szkole powszechnej chociaż z drugiej strony wymagały od kandydatów z kursów początkowych zwiększenia wysiłków i nakładu pracy. Przypuszczam, że na skutek okólnika Ministerstwa WRiOP o przeciążeniu młodzieży usunięto z programu polecenia odnośnie prac domowych. We wspomnianym wyżej okólniku mówi się, że z kaligrafii, rysunku, pracy ręcznej, muzyki i śpiewu uczniowie nie powinni otrzymywać żadnych prac domowych^{52/}.

Pewnym zmianom ulega również program gry na skrzypcach. Są to nie tylko zmiany redakcyjne lecz również i jakościowe. Sprowadzają się one między innymi do zwiększenia wymagań w zakresie techniki gry zwłaszcza na kursie pierwszym. Nie wspomina się już w nowym programie o ewentualnej nauce gry na altówce na kursie piątym. Poświęca się w nim więcej miejsca wskazówkom metodycznym w zakresie wykorzystania skrzypiec w przyszłej pracy nauczycielskiej, jak również uwagom o konieczności dalszej samodzielnej pracy nad doskonaleniem swoich umiejętności.

Reasumując należy stwierdzić, że wszystkie zmiany w nowym programie dotyczą jedynie układu treści nie zmieniając zasadniczych celów nauczania tego przedmiotu. Stąd wszystkie uwagi dotyczące "Programu" z 1921 roku wypowiedziane poprzednio odnoszą się również i do programu nowego.

Oceniając programy z punktu widzenia ich celowości i przydatności w przyszłej pracy nauczycielskiej należy stwierdzić:

- 1/. Cele określone przez program uzasadniały konieczność nauczania tego przedmiotu w seminariach nauczycielskich. Były one słuszne w odniesieniu do tych warunków historycznych i kulturalnych w jakich istniały seminaria.
- 2/. Konstrukcja programu odpowiadała w zasadzie systemowi organizacji nauczania w seminariach nauczycielskich. Stwarzała więc pewne przesłanki do osiągnięcia wytyczonych w nim celów.
- 3/. Formy kształcenia muzycznego kandydatów zalecone przez programy były wielostronne i stwarzały możliwości wszechstronnego rozwoju muzycznego przyszłych nauczycieli.
- 4/. Środki, które mają prowadzić do osiągnięcia postawionych celów, uwzględniały momenty kształcące wszystkie podstawowe zdolności muzyczne.
- 5/. Zakładane przygotowanie metodyczno-praktyczne do prowadzenia śpiewu i muzyki w szkołach powszechnych, mogło zabezpieczać właściwe wykorzystanie zdobytych wiadomości i umiejętności w późniejszej praktyce nauczycielskiej.

P R Z Y P I S Y

- 1/. Dekret o obowiązku szkolnym z dnia 7 lutego 1919 roku Dz.Urz. MWRiOP Nr 2/1919, poz. 2.
- 2/. J. Kulpa. Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918-1939. PAN Oddz. w Krakowie 1963, s.23.
- 3/. W. Dzierzbicka. Podstawy ideowe kształcenia nauczycieli w seminariach nauczycielskich. W: Z pracy państwowych seminariów nauczycielskich w Polsce. Warszawa 1937, s.15-16.
- 4/. W dalszej części będzie się używać skrótu MWRiOP. Ministerstwo to zostało przekształcone w 1918 roku z Departamentu Oświecenia Tymczasowej Rady Stanu.
- 5/. Dziennik Praw Państwa Polskiego 1919 Nr 14, poz. 185 i Dz.Urz. MWRiOP 1919 Nr 2, poz. 3.
- 6/. Program nauki w państwowych seminariach nauczycielskich. Warszawa 1921. Bliższe omówienie tego programu zostanie przedstawione w dalszej części niniejszego artykułu.
- 7/. Przekazanie Ministrowi MWRiOP spraw szkolnych i oświatowych na obszarze b.dzielnicy pruskiej nastąpiło w 1921 roku na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 stycznia 1921r. /Por.Dz.Ust.Rz.P Nr 7, poz.38 z 1921r./. Na terenie b.Księstwa Cieszyńskiego Dekret zaczął obowiązywać począwszy od roku szkolnego 1922/1923, stopniowo zaczynając od kursu pierwszego, mocą uchwały Tymczasowej Komisji Rządowej Śląska Cieszyńskiego z dnia 3 czerwca 1922 roku. W ten sposób nowe przepisy uchylały stopniowo z roku na rok dotychczasowe przepisy austriackie i weszły w życie w całości z początkiem roku szkolnego 1925/1926 /Por.Pismo Komisji Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego L.II. 1109 z dnia 10.VI.1922 roku do Dyrekcyj państwowych seminariów nauczycielskich na Śląsku Cieszyńskim. PAP w Bielsku Białej. Zespół: Prywatne Seminarium Nauczycielskie Sióstr de Notre Dame w Bielsku 1921/1922. Bez.sygn. oraz Sprawozdanie ze stanu seminariów nauczycielskich w Województwie Śląskim w roku szkolnym 1923/1924.

WAP w Katowicach Zesp.: Urząd Wojewódzki Śląski. Wydział Oświecenia Publicznego. Sygn. 928/. Prace wstępne, mające na celu przebudowę galicyjskiego systemu szkolnego pod względem ustrojowym i programowym rozpoczęto w roku szkolnym 1918/1919 po podporządkowaniu w listopadzie 1928 roku Rady Szkolnej Krajowej centralnym władzom szkolnym w Warszawie. Utrzymano jednak w mocy wszystkie ustawy i rozporządzenia wydane przez władze austriackie i organy samorządowe b. Galicji, wprowadzając jednocześnie zmiany w programach nauczania, podręcznikach oraz treściach wychowawczych /Por. Z. Ruta. Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie im. Jędrzeja Śniadeckiego w Tarnowie w latach 1918-1936. W: Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych PAN Oddz. w Krakowie t.XVI. Kraków 1972, s. 144-145/. Rozporządzeniem Ministra WRiOP w sprawie przepisów obowiązujących seminaria nauczycielskie w b. Galicji na rok szkolny 1920/1921 wprowadzono w seminariach męskich na kursie pierwszym i drugim w żeńskich na kursie pierwszym plan seminariów pięcioletnich. Uczniowie kursów trzeciego i czwartego w seminariach męskich i uczennice kursów drugiego i trzeciego i czwartego w seminariach żeńskich pobierać mieli naukę według ogólnego planu kształcenia dotychczasowego /Por. Dz.Urz. MWRiOP Nr 19/1920, poz. 120/. W ten sposób zlikwidowano ostatecznie moc ustaw i zarządzeń władz austriackich.

- 8/. Czytelnika interesującego się bliżej tym zagadnieniem odsyłam do pracy J. Kulpy. Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918-1939 rozdział II. Doksztalcenie czynnych niekwalifikowanych nauczycieli szkół powszechnych, s. 25-37 oraz publikacji MWRiOP pt. "Kursy wakacyjne dla czynnych nauczycieli szkół powszechnych. Organizacja i rozwój w latach od 1918 do 1922". Warszawa 1924 oraz "Kursy wakacyjne dla czynnych niekwalifikowanych nauczycieli szkół powszechnych". Program kursu" Warszawa 1924-1927. Książnica Polska.

9/. W styczniu 1919 roku rozpoczęto prace organizacyjne zakładu kształcenia nauczycieli w Krakowie pod nazwą "Kursy Pedagogiczne". Po zabezpieczeniu bazy lokalowej i zorganizowaniu grona nauczycielskiego przedstawiono w imieniu Związku Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych projekt organizacyjny Ministerstwu WriOP. Ministerstwo projekt ten zaakceptowało i zarządzeniem z dnia 3 lutego 1919 roku Nr 892 otworzyło zakład pod wyżej wymienioną nazwą. Zajęcia rozpoczęły się w dniu 13 lutego 1919 roku. Ministerstwo pokrywało w całości koszty utrzymania zakładu. Otwarto dwa kursy: "Kurs maturyczny" oraz "Kurs wstępny". Kurs maturyczny był półroczny i przyjmowano nań młodzież z ukończonym osiemnastym rokiem życia oraz sześcioma klasami gimnazjalnymi lub trzema kursami seminarium nauczycielskiego. Pierwszeństwo w przyjęciu mieli kandydaci, którzy ukończyli szkołę średnią i posiadali maturę. O przyjęcie na "Kurs wstępny" dwuletni ubiegać się mogli kandydaci po skończeniu 17 roku życia i co najmniej z ukończoną piątą klasą gimnazjalną względnie dwoma kursami seminarium nauczycielskiego. Kurs maturyczny miał charakter zawodowo-praktyczny, natomiast kurs wstępny miał na celu uzupełnienie i pogłębienie wykształcenia ogólnego jako podstawy studiów zawodowych.

We wrześniu 1920 roku nastąpiło upaństwowienie zakładu na mocy reskryptu Ministra WriOP z dnia 23.IX. 1920r.L.15643/I pod nazwą "Państwowe Kursy Nauczycielskie". W tym charakterze istniał zakład do końca czerwca 1928 roku. /Por.Państwowe Pedagogium w Krakowie 1919-1936/. Organizacja i program nauki.Kraków 1936 s.5-9/.

10/. Przykładowo w roku szkolnym 1924/1925 istniały cztery takie kursy. Trzy państwowe koedukacyjne w Krakowie, Warszawie i Lwowie oraz jeden prywatny żeński utrzymywany przez Towarzystwo dla prowadzenia i utrzymywania szkoły żeńskiej w Radomiu.

Na wszystkich czterech kursach kształciło się w tym roku 586 słuchaczy. /Podaję za Z. Zagórowskim. Spis nauczycieli szkół wyższych średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych. Rocznik II. Książnica-Atlas. Warszawa-Lwów 1926/.

- 11/. Na zjeździe nauczycielskim zorganizowanym przez Sekcję Kształcenia Nauczycieli uchwalono wnioski zmierzające do utworzenia dwuletnich pedagogów, w których pobierałby naukę absolwenci pełnych szkół średnich. Ministerstwo WRiOP zmuszone liczyć się z opinią nauczycielstwa i postępowych intelektualistów polskich w drodze rozporządzenia z dnia 19 czerwca 1928 roku /Rozporz. MWRiOP z dnia 19.VI. 1928 r. w sprawie statutu państwowych pedagogów Dz. Urz. MWRiOP Nr 8/1928, poz. 135/ powołało do życia "Państwowe pedagogia" o kursie dwuletnim dla absolwentów szkół średnich; Pedagogia takie początkowo powstały w Krakowie, Warszawie i Lublinie /por. Benon Bromberk. Zasady organizacyjne i programowe studiów nauczycielskich w Polsce. Lata 1918-1932. Poznań 1964/, a w okresie późniejszym również i w Toruniu, Wągrowcu, Łodzi, Katowicach, Kielcach, Lwowie, Krzemieńcu i Wilnie /PAP w Łukowie. Zesp. Państwowe Seminarium Nauczycielskie w Leśnej Podlaskiej 1918-1939. Sygn. 20. Wykaz państwowych liceów pedagogicznych i pedagogów, które będą czynne w roku szkolnym 1937/1938/.

Natomiast Henryk Rowid w pracy "Państwowe Pedagogium w Krakowie 1919-1936..." na s. 9 podaje inne daty: "Od września 1928 r. nastąpiła zasadnicza reorganizacja zakładu. Na mocy rozporządzenia Ministerstwa WRiOP z dnia 4.VI.1928 r. L.I.9874/4 Pan Minister przekształcił od 1.IX.1928 r. roczne "Państwowe Kursy Nauczycielskie na dwuletnie "Państwowe Pedagogium", które opiera się na osobnym Statucie ogłoszonym w Dz. Urz. Min. WRiOP z dnia 28.VII. 1928 r. Nr 8". Na potwierdzenie tych dat nie znalazłem dokumentów. Widocznie chodzi tu o osobne pismo skierowane do Dyrekcji PKN w Krakowie, które się nie zachowało."

- 12/. Likwidacji uległy kursy przygotowawcze dwuletnie, pozostały jedynie kursy roczne /Por.Statut Państwowych Kursów Nauczycielskich.Dz.Urz.MWRiOP Nr 8/1928/.
- 13/. Patrz Ustawa o ustroju szkolnictwa z 11 marca 1932r.Dz.Urz.MWRiOP Nr 4/1932, poz. 39 oraz Rozporządzenia MWRiOP z dnia 25.III.1937r. w sprawie organizacji liceów pedagogicznych Dz.Urz.MWRiOP Nr 3/1937, poz.56.Ustawa ta w języku potocznym nosi nazwę ustawy Jędrzejowiczowskiej od jej projektodawców braci Jędrzejowiczów.
- 14/. Ustawa ta była ostro krytykowana przez postępowy nurt nauczycielski /Por.Związek Nauczycielstwa Polskiego. O właściwy poziom kształcenia nauczycieli szkół powszechnych w Polsce.Warszawa 1936/ jak również przez postępowy odłam społeczeństwa polskiego. Gruntownej analizy tej ustawy dokonał Bronisław Ługowski w pracy pod tytułem "Szkolnictwo w Polsce 1929-1939 w opinii publicznej. Warszawa 1961.PZWS.
- 15/. Por.przyp.11.
- 16/. Wyjątek stanowią tutaj pedagogia, w których młodzież wybierała jako specjalizację pewne grupy przedmiotowe.
- 17/. W. Dzierzbicka.Dzieje jednej szkoły 1908-1949. Monografia Seminarium Nauczycielskiego i Liceum Pedagogicznego im. Elizy Orzeszkowej w Warszawie.Warszawa 1960. Praca ta ze względu na osobę autorki - znanego pedagoga i długoletniego dyrektora tych szkół stanowi poniekąd materiał źródłowy.
- 18/. Szkoła powszechna najwyżej zorganizowana to taka, która realizowała siedmioletni obowiązek nauczania w ramach siedmiu klas.
- 19/. Dekret o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w państwie polskim z dnia 8.II.1919r.Dz.Urz.MWRiOP Nr 2/1919, poz.3.
- 20/. B. Bromberek.Op.cit,s.172.
- 21/. Te drugie organizowane były głównie na terenie b.zaboru austriackiego.
- 22/. Definitywnego programu preparandy nauczycielskie nigdy nie posiadały. Obowiązywał w nich program tymczasowy wydany przez MWRiOP /podaję za B.Bromberkiem.Op.cit,s.173/.

Po roku 1921 program preparand dostosowano do programu szkoły powszechnej, zarówno jednak na jego treść, jak i na sposób realizacji wpływał także program seminarium nauczycielskiego. Program preparand obejmował następujące przedmioty:

Nazwa przedmiotu	Liczba godzin lekcyjnych tygodn.		
	Kurs I	Kurs II	Razem
1. Religia	2	2	4
2. Język polski	6	6	12
Czytanki	2	2	4
3. Język obcy	3	3	6
4. Matematyka	6	6	12
5. Przyrodoznawstwo	2	3	5
6. Geografia	2	2	4
7. Historia Polski	3	3	6
8. Rysunki	3	2	5
9. Śpiew	2	2	4
10. Gimnastyka	2	2	4
11. Kaligrafia	1	1	2
Razem	34	34	68
W godzinach popołudniowych:			
12. Roboty ręczne	2	2	4
13. Polska współczesna	1	1	2

/Podaję za Janem Kulpą.op.cit,s.43/.

- 23/. Jerzy Leśniakowski. Zasady organizacji seminariów nauczycielskich.Muzeum 1924.Nr 4 s.351 oraz Kazimierz Zimmerman. Klasa przygotowawcza w seminariach nauczycielskich /potrzeba zakłedania i program/. Muzeum 1924. Nr 4 s.283-292.
- 24/. B.Bromberek.Op.cit.s.173.
- 25/. Nauka w seminariach nauczycielskich dzieliła się na pięć kursów plus ewentualnie wstępny. Pojęcie kursu jest tutaj odpowiednikiem dzisiejszej klasy.
- 26/. Używam określenia cytowanego Regulaminu.
- 27/. Wmianki o przeprowadzeniu egzaminów wstępnych tym systemem znalazłem w protokołach rad pedagogicznych wielu seminariów.

Przykładowo wymienię tutaj trzy: Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Kielcach /Por.WAP Kielce.Księga protokółów Rady Pedagogicznej Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Kielcach. Protokół z dnia 16 marca 1928r. Bez.sygn./, Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Starym Sączu /Por.Księga protokółów rady pedagogicznej. WAP w Krakowie.Zesp.Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Starym Sączu.Sygn.56.Uwaga: Zespół jeszcze nie opracowany _ sygnatury tymczasowe/, Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Leśnej Podlaskiej 1919-1939.Sygn.39, 40/. Wspomina również o tego rodzaju egzaminach Wanda Dzierzbicka w pracy "Dzieje jednej szkoły..".

- 28/. W paragrafie 42 omawianego Regulaminu mówi się, że "Kandydaci na kurs pierwszy, którzy przedstawią świadectwo ukończenia państwowej preparandy nauczycielskiej z końcem roku szkolnego 1925/26 i z początkiem roku szkolnego 1926/27 winni być przyjmowani bez egzaminu wstępnego.

W latach następnych abiturienti preparand winni być traktowani na równi z abiturientami siedmioklasowych szkół powszechnych".

- 29/. Por. Pismo MWRiOP Departament Szkolnictwa Powszechnego Nr 28613/I z dnia 30.IX.1921 roku do Dyrekcji Państwowych i prywatnych Seminarium Nauczycielskich na terenie b.Królestwa Kongresowego i obw.Białostockiego.PAP Łuków.Zespół: Państwowe Seminarium Nauczycielskie w Leśnej Podlaskiej 1919-1939.Sygn.51.Pismo to zostało opublikowane również w Dzienniku Urzędowym MWRiOP Nr 22/1921,poz.232 /z dnia 21.XI.1921r./
- 30/. Ibidem.
- 31/. Program nauki w Państwowych seminarjach nauczycielskich. Warszawa 1921.
- 32/. Ibidem s.XIII.
- 33/. We wstępie czytamy: "Poziom niezbędnego wykształcenia ogólnego można określić przez zestawienie z tym, co przywykliśmy nazywać dojrzałością umysłową.

Nie znaczy to, żeby wychowanek seminarium miał otrzymać takie same wykształcenie, taki sam zasób wiedzy, jak maturzysta gimnazjum, ma jedynie otrzymać takie wykształcenie, jakie daje prawo do tytułu dojrzałości umysłowej". Program... s.VII.

- 34/. Uznia seminarium nauczycielskiego określano mianem "Kandydat". W dalszej części artykułu będzie się również używać tego określenia.
- 35/. Ibidem s.VIII.
- 36/. Tamże.
- 37/. Zagadnienie to będzie między innymi tematem osobnego opracowania.
- 38/. Program... s.120.
- 39/. Już w okresie romantyzmu nastąpiło zainteresowanie się twórczością ludową. Powstają nowe gałęzie nauki-etnografia i etnologia, których zadaniem jest zbieranie, opisywanie i badanie wytworów zarówno kultury duchowej jak i materialnej. W okresie międzywojennym zainteresowanie to nie słabnie. Wielu polskich muzykologów i etnografów /wymienię tutaj przykładowo A. Chybińskiego, L. Kamińskiego, Sitowskiego, Kwieka, Sobieskich, Pulikowskiego/ kontynuuje zbieranie polskiej pieśni ludowej. W poznaniu powstaje Regionalne Archiwum Fonograficzne /RAF/ a w Warszawie - Centralne Archiwum Fonograficzne /CAF/. Z tymi archiwami współpracuje szereg nauczycieli śpiewu. /Podaję za J.M. Sobiescy. Polska muzyka ludowa i jej problemy. Wybór pism pod red. L. Bielawskiego. Kraków 1973 oraz L. Bielawski. Muzyka ludowa polska. W: Słownik folkloru polskiego pod red. J. Krzyżanowskiego. Warszawa 1965. Passim/.
- 40/. Jakkolwiek program nie wspomina o podziale kursu z nauki gry na skrzypcach, w praktyce dzielono kurs na dwie lub nawet trzy grupy przeznaczając dla każdej po dwie godziny /podaję na podstawie przebadanych dokumentów archiwalnych wielu seminariów **nauczycielskich**/.
- 41/. Program nauki w państwowych seminariach nauczycielskich Śpiew i Muzyka. Uwagi do programu. Warszawa 1921, s.121.

42/. Ibidem.

Audycje muzyczne stanowiły w późniejszej praktyce istotny moment uzupełniający program śpiewu i muzyki. Organizowane były zarówno siłami własnymi jak również przy pomocy muzyków profesjonalnych. Szczególnie bujny rozkwit datuje się od chwili powstania ORMUZ-u /Organizacja Ruchu Muzycznego/ w Warszawie przy Towarzystwie Wydawniczym Muzyki Polskiej. ORMUZ przejął na siebie organizowanie audycji i koncertów dla młodzieży szkolnej, a w tym również i seminarialnej na terenie całej Polski. Układ programów organizowanych przez tą instytucję koncertów i audycji opierał się na następujących zasadach:

a/ uwzględnienie stopnia muzykalności młodzieży /publiczności/ danej miejscowości

b/ połączenie programów całego cyklu 3-4 koncertów w jedną całość artystyczną

c/ doborze utworów o wybitnej wartości artystycznej

d/ uwzględnienie muzyki polskiej.

Charakter koncertów - audycji odpowiadać ma formom recitalu podwójnego /skrzypce-fortepian, śpiew-fortepian, wiolonczela-fortepian/ recitalu fortepianowego, muzyki kameralnej itp.

Do wykonania tych audycji angażowano wybitnych polskich wykonawców jak np. Cetner, Dubiska, Kochański, Umińska - skrzypce, Adamska i Witkowski - wiolonczela, Brachecki, Dygat, Jasiński, Kon, Łubiński, Szpinalski, Sztompka, Woytowicz - fortepian; Henner, Korwin-Szymanowska, Łozińska, Michałowski, Szretterówna, Bandrowska-Turska, Szczepańska - śpiew; Kwartet Polski smyczkowy Dubiska, Ochlewski, Szalewski, Adamska/ itp.

Audycje te odbywały się za minimalną opłatą wnoszoną przez uczniów przy czym zastrzeżone było, że opłata ta nie może przekraczać 25 gr.

ORMUZ przesyłał tekst objaśniający do audycji i na tej podstawie słowo wprowadzające wygłaszał miejscowy nauczyciel śpiewu i muzyki /podaję na podstawie okólnika Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego z dnia 8.X.1934r. Nr O-24244/34 w sprawie audycji muzycznych. PAP w Łukowie. Zespół: Państwowe Seminarium Nauczycielskie w Leśnej Podlaskiej.Sygn. 16/.

- 43/. Por.Program przedmiotów pedagogicznych, s.134-140.
- 44/. Wniosek ten wyciągam na podstawie zapisów tematów lekcji w zachowanych dziennikach **lekcyjnych** Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego Ewangelickiego w Ostrzeszowie oraz Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Krakowie /Por. Dzienniki lekcyjne. Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego w Krakowie. Zespół: Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Krakowie. Bez sygn. Szczególnie wyraźnie widoczne to jest w zapisach lekcyjnych w seminarium ostrzeszowskim. Por.Archiwum Państwowe dla Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego. Zespół: Seminarium nauczycielskie w Wielkopolsce. Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Ostrzeszowie. Sygn. 48/.
- 45/. Uczniom tym umożliwiała się rozwijanie swoich zainteresowań w orkiestrach szkolnych, które były zorganizowane przy każdym seminarium oraz dodatkowo w kółkach muzycznych opartych o samorząd. Zagadnienie to będzie tematem osobnego opracowania. Natomiast jeżeli chodzi o uczniów czyniących słabe postępy to stosunek rad pedagogicznych był w różnych seminariach różny. Sprawę tę próbowało ostatecznie uregulować Województwo Śląskie, zwracając się do MWRiOP z zapytaniem, czy uczniowie nie posiadający słuchu muzycznego mogą być zwolnieni z nauki gry na skrzypcach /WAP Katowice.Zesp.Urząd Wojewódzki Śląski.Wydziały Oświecenia Publicznego.Sygn.894/. Odpowiedź MWRiOP była jednoznaczna:

"Zgodnie z obowiązującym programem naukowym seminariów nauczycielskich oraz rozporządzeniem z dnia 12 czerwca 1923r. Nr 7098/L zwolnienie uczniów seminariów nauczycielskich od nauki gry na skrzypcach jest z reguły niemożliwe
2/ Zwolnienie od nauki gry na skrzypcach mogłoby być uwzględnione tylko w drodze wyjątku i to tylko w zastosowaniu do tych uczniów, przyjętych do seminarium w latach ubiegłych, którzy uczą się gry na innych instrumentach".
/Pismo MWRIOP z dnia 1.X.1924r. Nr 12338/I w sprawie uczniów seminariów nauczycielskich nie mających słuchu muzycznego. WAP w Katowicach. loc.cit/.

- 46/. Rozpoczęcie nauki gry na skrzypcach dopiero od drugiego roku spowodowało wśród uczących tego przedmiotu niezadowolone oraz krytykę tego posunięcia ministerstwa.
Przytoczę tutaj charakterystyczną wypowiedź nauczyciela śpiewu i muzyki w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Kielcach: "Sprawę muzyki ujął kol. Getner Michał. Uważa on, iż opuszczenie w nowym programie muzyki na pierwszym kursie sprawia wielką szkodę nauce tego przedmiotu, bowiem zaczynając muzykę od II kursu, poświęca się cały czas na żmudne zwalczanie trudności i zdobywanie technicznej strony, a na zastosowanie nabytej wprawy w orkiestrze lub kwartetach, na poznanie literatury muzycznej obcej czy rodzimej, już nie ma czasu. Drugi ważny powód do utrzymania muzyki na pierwszym kursie tkwi we wzajemnym uzupełnianiu się muzyki ze śpiewem w zakresie teorii, ćwiczeń rytmicznych itp. Wobec powyższego, opierając się na uchwale zjazdu nauczycieli muzyki w Warszawie kol. Getner wnosi: "Ponieważ nauka muzyki i śpiewu dużo cierpi z powodu nieuwzględnienia muzyki na pierwszym kursie, proszę o wprowadzenie tego przedmiotu na pierwszy kurs, tym bardziej iż przy 34 godzinach tygodniowej nauki - dwie godziny muzyki nie obciążą zbytnio uczniów".
/Por. Księga protokółów Rady Pedagogicznej Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Kielcach.

Protokół z konferencji powizytacyjnej pod przewodnictwem p.wizytatora Konrada Chmielewskiego z dnia 24.XI.1926r./

- 47/. Gruntownej analizie momentów wychowawczych muzykowania chóralnego dokonał Józef Karol Lasocki w pracy pt. "Chór".PWM Kraków 1968.
- 48/. Program nauki w państwowych seminariach nauczycielskich. Wydanie drugie zmienione. Warszawa 1926.
- 49/. Ibidem s.16-19.
- 50/. Ibidem s.197.
- 51/. Tamże.
- 52/. Okólnik MWRiOP do Kuratoriów Okręgów Szkolnych, Dyrektorów i Nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących w sprawie przeciążenia młodzieży.Dz.Urz.MWRiOP Nr 15/1924, poz.155.

Wykaz źródeł i literatury

a. Źródła archiwalne:

1. Dzienniki Lekcyjne Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego Ewangelickiego w Ostrzeszowie. Archiwum Państwowe dla Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego. Zespół: Seminarium Nauczycielskie w Wielkopolsce. Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Ostrzeszowie, sygn. 48/.
2. Dzienniki Lekcyjne Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Krakowie. Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego w Krakowie. Zespół: Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Krakowie. Bez sygnatury.
3. Księga protokołów Rady Pedagogicznej Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Kielcach. WAP w Kielcach. Zespół: Państwowe Seminarium Nauczycielskie w Kielcach. Bez sygnatury.
4. Księga protokołów Rady Pedagogicznej Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Starym Sączu. WAP w Krakowie. Zespół: Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Starym Sączu. Sygn. 56/ Zespół i sygnatura - tymczasowe/.
5. Okólnik Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego z dnia 8.X.1934 Nr O-24244/34 w sprawie audycji muzycznych. PAP w Łukowie. Zespół: Państwowe Seminarium Nauczycielskie w Leśnej Podlaskiej. Sygn. 16.
6. Pismo Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach do MWRiOP w sprawie uczniów nie posiadających słuchu muzycznego. WAP w Katowicach. Zespół: Urząd Wojewódzki Śląski. Wydział Oświecenia Publicznego. Sygn. 894.
7. Pismo MWRiOP z dnia 1.X.1924r. Nr 12338/I w sprawie uczniów seminariów nauczycielskich nie mających słuchu muzycznego. WAP w Katowicach. Zespół: Urząd Wojewódzki Śląski. Wydział Oświecenia Publicznego. Sygn. 894.

8. Pismo MWRiOP Nr 28613/I z dnia 30.IX.1921r. do Dyrekcyj Państwowych i Prywatnych Seminariorów Nauczycielskich na terenie b.Królestwa Kongresowego i obw. Białostockiego.PAP w Łukowie. Zespól: Państwowe Seminarium Nauczycielskie w Leśnej Podlaskiej.Sygn. 51.
9. Pismo Komisji Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego L.II.1109 z dnia 10.VI.1922r. do Dyrekcyj państwowych seminariorów nauczycielskich na Śląsku Cieszyńskim. PAP w Bielsku Białej. Zespól: Prywatne Seminarium Nauczycielskie Sióstr do Notre Dame w Bielsku 1921/1922. Bez sygnatury.
10. Sprawozdanie ze stanu seminariorów nauczycielskich w woj. Śląskim w roku szkolnym 1923/1924.WAP w Katowicach.Zespól: Urząd Wojewódzki Śląski. Wydział Oświecenie Publicznego. Sygnatura 938.
11. Wykaz państwowych liceów pedagogicznych, które będą czynne w roku szkolnym 1937/1938. PAP w Łukowie. Zespól: Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Leśnej Podlaskiej. Sygnatura 20.

b. Źródła drukowane:

1. Dekret o obowiązku szkolnym z 7.II.1919r. Dz.Urz.MWRiOP Nr 2/1919, poz. 2.
2. Dekret o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w państwie polskim.Dz.Praw Państwa Polskiego Nr 14/1919,poz.185 oraz Dz.Urz.MWRiOP.Nr 2/1919,poz.3.
3. Okólnik MWRiOP. Nr 28613/I z dnia 30.IX.1921r. do Dyrekcyj Państwowych i Prywatnych Seminariorów Nauczycielskich na terenie b.Królestwa Kongresowego i obw.Białostockiego.Dz.Urz.MWRiOP. Nr 22/1921, poz.232.
4. Okólnik MWRiOP do Kuratoriów Okręgorów Szkolnych,Dyrektorów i nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących w sprawie przeciążenia młodzieży.Dz.Urz.MWRiOP.Nr 15/1924,poz.155.

5. Państwowe Pedagogium w Krakowie 1919-1936. Organizacja i program nauki. Kraków 1936.
6. Program nauki w państwowych seminariach nauczycielskich. Warszawa 1921.
7. Program nauki w państwowych seminariach nauczycielskich. Wyd. II zmienione. Warszawa 1926.
8. Regulamin przyjmowania uczniów do państwowych seminariów nauczycielskich. Dz. Urz. MWRIOP, Nr 10/1926.
9. Rozporządzenie Ministra WRiOP w sprawie przepisów obowiązujących seminaria nauczycielskie w b. Galicji na rok szkolny 1920/1921. Dz. Urz. MWRIOP, Nr 19/1920, poz. 120.
10. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10. I. 1921 r. Dz. Ust. Rz. P. Nr. 7/1921, poz. 38.
11. Rozporządzenie MWRIOP z dnia 19. VI. 1928 r. w sprawie statutu państwowych pedagogiów. Dz. Urz. MWRIOP. Nr 8/1928, poz. 135.
12. Statut PKN. Dz. Urz. MWRIOP. Nr 8/1928.
13. Ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r. Dz. Urz. MWRIOP Nr 4/1932, poz. 39.
14. Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 25 marca 1937 r. w sprawie organizacji liceów pedagogicznych. Dz. Urz. MWRIOP Nr 3/1937, poz. 56.
15. Z. Zagórowski. Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych. Rocznik II. Książnica -Atlas. Warszawa-Lwów 1926.

c. Literatura:

1. Bromberek Benon. Zasady organizacyjne i programowe studiów nauczycielskich w Polsce. Lata 1918 - 1932. Poznań 1964.
2. Dzierzbicka Wanda. Dzieje jednej szkoły 1908 - 1949. Monografia Seminarium Nauczycielskiego i Liceum Pedagogicznego im. Elizy Orzeszkowej w Warszawie. Warszawa 1960.
3. Dzierzbicka Wanda. Podstawy ideowe kształcenia nauczycieli w seminariach nauczycielskich. W: Z pracy państwowych seminariów nauczycielskich w Polsce. Warszawa 1937.
4. Jan Kulpa. Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918 - 1939. PAN. Oddz. w Krakowie 1963.
5. Kursy wakacyjne dla czynnych nauczycieli szkół powszechnych. Organizacja i rozwój w latach od 1918 do 1922. Warszawa 1924.
6. Kursy wakacyjne dla czynnych niekwalifikowanych nauczycieli szkół powszechnych. Program kursu. Warszawa 1927.
7. Leśniakowski Jerzy. Zasady organizacyjne seminariów nauczycielskich. Muzeum 1924. Nr 4, s. 351.
8. Ługowski Bronisław. Szkolnictwo w Polsce 1929 - 1939 w opinii publicznej. Warszawa 1961. PZWS.
9. Ruta Zygmunt. Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie im. Jędrzeja Śniadeckiego w Tarnowie w latach 1918-1936. W: Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych PAN Oddz. w Krakowie T. XIV. Kraków 1972, s.141-176.
10. Zimmerman Kazimierz. Klasa przygotowawcza w seminariach nauczycielskich /potrzeba zakładania i program/. Muzeum 1924. Nr 4, s. 283-292.

A N E K S Y

A n e k s Nr 1

Plan zajęć szkolnych /plan "A"/
zamieszczony w "Programie nauczania w państwowych seminariach
nauczycielskich". Warszawa 1921.

Przedmioty	K u r s y					Razem
	I	II	III	IV	V	
1. Religia	2	2	2	2	2 ^x	9
2. Język polski	4	4	4	4	3	19
3. Język obcy	3	2	2	3	3	13
4. Historia	2	3	4	2/	-	11
5. Geografia z kosmografią	4	3	2	-/	-	9
6. Matematyka	5	4	3	3	-	15
7. Fizyka z chemią i mineralogią	3	3	2	3	-	11
8. Biologia /botanika, zoologia i anatomia z fizjologią/	2	3	4	2 ^x	-	10
9. Higiena	-	-	-	-	2	2
10. Rysunki	2	2	2	2	2	10
11. Muzyka i śpiew	2	3	3	3	4	15
12. Ćwiczenia cielesne	3	3	3	3	3	15
13. Roboty ręczne	4	4	2	-	-	10
14. Przedmioty pedagogiczne						
a/ psychologia i nauka o dziecku, historia wychowania i pedagogika	-	-	3	3	6	
b/ metodyka elementarnego nauczania wraz z ćwiczeniami praktycznymi	-	-	-	6	7	25
Razem:	36	36	36	35	35	178

x - przedmiot trwa przez jedno półrocze

/ - nauka o Polsce współczesnej z nauką obywatelstwa

P l a n "B"

Przedmioty	K u r s y					Razem
	I	II	III	IV	V	
1. Religia	2	2	2	2	2 ^x	9
2. Język polski	4	4	4	4	4	19
3. Język obcy	3	2	2	3	3	13
4. Historia	2	3	4	2/	4	11 $\frac{1}{2}$
5. Geografia z kosmografią	3	3	3	-/	-	9
6. Matematyka	5	4	4	2	-	15
7. Fizyka z chemią i mineralogią	3	3	3	2	-	11
8. Biologia /botanika, zoologia i anatomia z fizjologią/	2	3	4	2 ^x	-	10
9. Higiena	-	-	-	-	2	2
10. Rysunki	2	2	2	2	2	10
11. Muzyka i śpiew	2	3	3	3	4	15
12. Ćwiczenia cieleśne	3	3	3	3	3	15
13. Roboty ręczne	4	4	2	-	-	10
14. Przedmioty pedagogiczne						
a/ psychologia i nauka o dziecku, historia i pedagogika	-	-	-	6	6	
b/ metodyka elementarnego nauczania wraz z ćwiczeniami praktycznymi	-	-	-	6	7	25
Razem:	36	36	36	36	35	178

x - przedmiot trwa przez jedno półroczcie

/- nauka o Polsce współczesnej z nauką obywatelstwa.

A N E K S Nr 2

Program nauki w państwowych seminariach nauczycielskich.

Warszawa 1921. Śpiew i muzyka

A. Ś p i e w

K u r s I /2 godz.tyg./

T e o r i a :

a/. Znaczenie muzyki narodowej i społecznej. Cel i zadanie nauki śpiewu w szkolnictwie.

b/. Powstanie dźwięku: treściwe i popularne objaśnienie zjawisk akustycznych. Odpowiednie pokazy bądź na tablicach poglądowych, bądź na doświadczeniach.

c/. Oddech. Głos /możliwie przystępne wskazówki co do prawidłowej emisji/. Higiena głosu. Pokazy ustroju narządów głosowych i słuchowych. Wymowa.

d/. Brzmienie dźwięku. Wysokość dźwięku. Rytmika.

e/. Treściwe powtórzenie kursu szkoły powszechnej. Podział wartości nut i pauz do szesnastek wyłącznie. Pojęcie o takcie /dwu, trzy - i cztermiarowym/. Przedtakt.

f/. Całe tony i półtony. Budowa gamy diatonicznej. Tetrachordy.

g/. Odległości tonalne: unison, sekunda, tercja, kwarta, kwinta.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

a/. Ćwiczenia oddechowe i fonetyczne.

b/. Ćwiczenia rytmiczne /taktowanie, wybijanie i wyklaskiwanie ćwiczeń rytmicznych, nakreślonych na tablicy/.

c/ 1/. Solfeggio rytmiczne w obrębie oktawy jednokreślnej w takcie dwu-trój - i cztermiarowym do szesnastek wyłącznie.

2/. Solfeggio na trudniejsze formy rytmiczne, punkty, synkopy. Analiza rytmiczna danego ćwiczenia.

- 3/ Solfeggio na odległości tonalne wskazane wyżej.
- d/. Ćwiczenia pisemne domowe: pisanie gamy w różnych rytmach oraz odległości opracowywanych na lekcjach.
- e/. Łatwe dyktando rytmiczne.
- f/. Pieśni w zakresie teorii i ćwiczeń wskazanych wyżej, religijne, narodowe, szkolne i ludowe.

K u r s II /1 godz.tyg./

T e o r i a :

- a/. Treściwe powtórzenie odległości tonalnych z poprzedniego kursu. Seksta, septyma, oktawa. Pojęcie o odległościach kansonansowych i dysonansowych.
- b/. Takt 6/8
- c/. Znaki chromatyczne. Półtony diatoniczne i chromatyczne. Gama chromatyczna.
- d/. Dynamika. Znaki dynamiczne.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

- a/. Solfeggio na odległości tonalne do oktawy włącznie z poszerzeniem skali do "Mi" dwukreślnego w górę, do "si" "b" pod pierwszą dodaną w dół. Solfeggia w takcie 6/8.
- b/. Podwyższenie i obniżenie danego ćwiczenia lub pieśni o pół tonu /słuchowo/. Śpiewanie gamy chromatycznej.
- c/. Ćwiczenia pisemne: 1/ Domowe - pisanie odległości tonalnych oraz półtonów diatonicznych i chromatycznych.
2/ Klasowe - łatwe dyktanda muzyczne.
- d/. Pieśni w zakresie odległości tonalnych z uwzględnieniem taktu 6/8.

K u r s III /1 godz.tyg./

T e o r i a :

- a/. Budowa gam krzyżykowych i bemolowych.
- b/. Orientowanie się w tonacjach podług znaków przykłuczowych.

c/. Tempa, frazowanie, ekspresja.

d/. Dla seminariów męskich zaznajomienie się z nutami w kluczu basowym.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

a/. Solfeggio w tonacjach nie przekraczających skali.

b/. Transpozycja słuchowa danego ćwiczenia lub pieśni o sekundę i tercję wyżej lub niżej.

c/. Solfeggia dwugłosowe.

d/. Ćwiczenia pisemne domowe: 1/ pisanie gam we wszystkich tonacjach krzyżkowych i bemolowych; 2/ pisemna transpozycja danego ćwiczenia lub piosenki do tonacji od jednego do czterech znaków przykluczowych wyłącznie.

e/. Kamerton "c" i "a". Używanie kamertonu.

f/. W seminariach męskich solfeggia i pieśni w kluczu basowym.

g/. Pieśni trudniejsze jednogłosowe i dwugłosowe od najłatwiejszych.

K u r s IV /1 godz.tyg./

T e o r i a :

a/. Akord zasadniczy. Triada muzyczna. Najprostsza kadencja. Akord dominantowy. Konsonanse i dysonanse oraz ich rozwiązanie.

b/. Tryb minorowy. Gamy równoległe.

c/. Ćwiczenia pisemne domowe - budowanie i pisanie akordów tonicznych i dominantowych we wszystkich tonacjach.

Pisanie gam minorowych.

d/. Dyktanda muzyczne.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

a/. Solfeggia akordowe.

b/. Solfeggia w trybie minorowym.

c/. Solfeggia i kanony trzy - i czterogłosowe.

- d/. Pieśni dwu - i trzygłosowe.
- e/. Prowadzenie solfeggia i pieśni przez uczniów na lekcji.

K u r s V /2 godz.tyg./

T e o r i a :

a/. Metodyka nauczania śpiewu w szkołach powszechnych. Znaczenie nauki śpiewu jako czynnika wychowania umysłowego i moralnego. Związek nauki śpiewu z innymi przedmiotami nauczania. Podział ćwiczeń praktycznych na dwa zasadnicze działy: rytmiczny i dźwiękowy. Wyrabianie poczucia rytmu za pomocą odpowiednich ćwiczeń ruchowych. Kształcenie słuchu /spostreżawczości, kombinacji i pamięci słuchowej/ za pomocą ćwiczeń głosowych i słuchowych z uwzględnieniem ilustracji ćwiczeń za pomocą ruchów. Opanowanie oddechu, głosu i mowy. Wyobrażenie poczucia tonacyjności na podstawie gamy diatonicznej i akordu zasadniczego. Początki czytania nut: położenie i nazwy nut na pięciolinii, wartości nut i pauz. Piosenki metodycznie dobrane jako materiał ćwiczeniowy doświadczalny. Przerobienie programu nauczania śpiewu przepisane dla szkół powszechnych.

b/. Treściwy i przystępny zarys historii muzyki ze szczególnym uwzględnieniem muzyki polskiej.

c/. Uwagi o prowadzeniu chóru.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

a/. Solfeggia i wokalizy.

b/. Samodzielne opracowywanie przez uczniów pieśni jed-

B. Gra na skrzypcach

K u r s II /2 godz.tyg./

Prawidłowa postawa. Ćwiczenia na trzymanie skrzypiec i ułożenie lewej ręki z pomocą akordu
ważnej uwagi na to, aby ze strony ucznia nie było specjalnego wysiłku.

Trzymanie smyczka, gimnastyka prawej ręki i ramienia /pozycja/. Ćwiczenia na prowadzenie smyczka na dźwiękach akordu a, f, d, h,

a/. Ćwiczenia z uwzględnieniem półtonów wyłącznie pomiędzy pierwszym i drugim palcem. Dźwięki zasadnicze na strunach D i A. Melodie swojskie w zakresie strun D i A. Dźwięki a, b, c, d na strunie G. Melodie w zakresie struny G, D, A. Dźwięki fis, g, a, h na strunie E. Melodie w zakresie strun D, A, E. Nie należy stosować melodii, które by nie były najzupełniej zgodne z dotąd przeprowadzanymi ćwiczeniami interwałów.

b/. Ćwiczenia na półton między drugim i trzecim palcem. Półton h-c na strunie G, tonacja C-major i a-minor, Półton fis-g na strunie D, tonacja G-major. Półton cis-d na strunie A, tonacja D-major. Półton gis-a na strunie E, tonacja A-major. Melodie w odpowiednich tonacjach.

c/. Ćwiczenia na półton pomiędzy trzecim a czwartym palcem, również na wszystkich strunach. Ćwiczenia i melodie w tonacjach E i H-major.

d/. Rozstawianie palców na trzy całe tony /tryton/, odpowiednie ćwiczenia i melodie.

Ćwiczenia na rękę lewą łącznie z równoległymi ćwiczeniami na rękę prawą jak: legato, lub energiczne pociągnięcie smyczkiem z nagłym zatrzymaniem tegoż i pozostawieniem na strunie /martele lub staccato/ rytmika itp.

K u r s III/2 godz.tyg./

/Dalszy ciąg pozycji pierwszej/. Powtórzenie kursu poprzedniego w tempach ożywionych. Tonacje majorowe: F, B, Es, As itp. według systemu półtonowego /jak wyżej/. Tonacja minorowa. Gamy dwuoktawowe we wszystkich tonacjach, w różnorodnych rytmach i smyczkowaniach. Łatwe melodie swojskie o rytmach ożywionych.

K u r s IV /2 godz.tyg./

Dalszy ciąg ćwiczeń w pozycji pierwszej. Pozycja trzecia i łączenie jej z pierwszą. Winno się zwracać baczną uwagę na unikanie glissanda podczas przenoszenia /a nie przesuwania/ ręki z pozycji do pozycji. Grywanie grupami ćwiczeń i melodii zharmonizowanych na dwa lub trzy głosy. Trudniejsze melodie swojskie z uwzględnieniem pozycji trzeciej.

K u r s V /2 godz.tyg./

Dalszy ciąg ćwiczeń w pozycjach pierwszej i trzeciej. Pozycja piąta i łączenie jej z pozycją trzecią i pierwszą. Uwagi o zmianie pozycji winny być stosowane tak, jak na kursie czwartym. Zaznajomienie uczniów z pozycją drugą i czwartą. Ćwiczenia w transponowaniu. Zbiorowe grywanie utworów chóralnych na kilka głosów. Łatwe popularne utwory literatury skrzypcowej w celu wyrobienia ekspresji muzycznej jako też utworzenia podłoża i zachęty do dalszej samodzielnej pracy. W miarę możliwości gra na altówce.

A n e k s Nr 3

Plan godzin szkolnych

w seminariach z polskim językiem nauczania zamieszczony w
 "Progranie nauczania w państwowych seminariach nauczycielskich
 Wyd.II.Warszawa 1926."

Przedmioty	K u r s y					Razem
	I	II	III	IV	V	
1. Religia	2	2	2	2	2	10
2. Język polski	4	4	4	5	4	21
3. Język obcy	3	3	3	2	2	13
4. Historia	2	3	4	2		11
5. Geografia	4	3	2	-	3 ^x	13
6. Matematyka	4	3	3	2	3	15
7. Fizyka z chemią i mineralogią	3	3	3	2	-	11
8. Biologia/botanika, zoologia i anatomia z fizjologią/ i higieną	2	2	4	-	2	10
9. Muzyka /śpiew i gra na skrzypcach/	2	3	3	3	3	14
10. Ćwiczenia cielesne	3	3	3	3	3	15
11. Kaligrafia	1	-	1	-	-	2
12. Rysunki	2	2	2	2	-	8
13. Roboty ręczne	2	4	2	-	2	10
14. Przedmioty pedagogiczne:						
a/ psychologia i nauka o dziecku, historia wychowania i pedagogika	-	-	-	6	5	11
b/ metodyka elementarnego nauczania wraz z ćwiczeniami praktycznymi	-	-	-	6	6	12
Razem:	34	35	35	35	35	174

x/ Nauka o Polsce współczesnej z nauką obywatela.

A N E K S Nr 4

P R O G R A M

nauki w państwowych seminariach nauczycielskich. Warszawa 1926.
Wydanie drugie zmienione. Muzyka.

A. Ś P I E W

K u r s I /2 godz.tyg./

T e o r i a :

Muzyka: popularne wyjaśnienie treści i zakresu pojęcia. Dźwięk: objaśnienie zjawisk akustycznych; odpowiednie doświadczenia. Oddech, głos: pokazy ustroju narządów oddechowych, głosowych i słuchowych; wskazówki prawidłowego oddychania i poprawnej emisji głosu; higiena głosu. Zapoznanie z jednociekawym odcinkiem klawiatury; gama C-major /dur/; odległości do kwinty włącznie na każdym stopniu tej grupy; znaki chromatyczne; półton diatoniczny i chromatyczny.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

Ćwiczenia oddechowe, słuchowe, głosowe. Ćwiczenia wymowy. Ćwiczenia rytmiczne a/ ruchowe /klaskanie, pukanie, marsze/ i głosowe /śpiewanie/; a/ analiza i dyktando. Stosowanie kamertonu a¹. Solfeggio: a/ śpiewanie gamy w wartościach równomiernych i mieszanych do trójek ósemkowych i szesnastek włącznie z zastosowaniem pół - i ćwierćnut kropkowanych, synkop półnutowych i odnośnych pauz; b/ śpiewanie trójdźwięków rozłożonych I, IV i V stopnia gamy C-dur i ich przewrotów; c/ ćwiczenie półtonów diatonicznych w górę i w dół; d/ solfeggio w skali od oktawy do decymy wprowadzające stopniowo, na każdym stopniu gamy odległości do kwinty włącznie; e/ solfeggio dwugłosowe. Łatwe dyktanda rytmiczne, dźwiękowe i melodyjne. Pieśni jednogłosowe ze słuchu i z nut: religijne, narodowe, ludowe, szkolne z zastosowaniem frazowania i dynamiki; kanony.

Ćwiczenia pisemne: a/ kaligrafia nutowa, b/ pisanie gamy w różnych rytmach, c/ obliczanie odległości do kwinty włącznie na wszystkich stopniach gamy C-major, d/ zamiana całych tonów w gamie C-major, na półtony diatoniczne i chromatyczne.

K u r s II /1 godz.tyg./

T e o r i a :

Powtórzenie materiału kursu pierwszego. Trudniejsze formy rytmiczne: ósemka kropkowana, synkopa ówierćnutowa. Odległości do kotawy na każdym stopniu gamy C-dur. Pojęcie konsonansu i dysonansu. Gama chromatyczna na podstawie gamy C-major. Gamy majorowe krzyżkowe i bemolowe. Terminologie i znaki tempa, frazowanie, dynamiki i ekspresji.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

Solfeggio: a/ śpiewanie nowopoznanych gam majorowych przy poszerzaniu skali głosu w górę i w dół z zastosowaniem nowych trudności rytmicznych; b/ śpiewanie rozłożonych trójdzwięków I, IV i V stopnia i ich przewrotów w różnych tonacjach; c/ śpiewanie półtonów diatonicznych i chromatycznych w górę i w dół; d/ solfeggio, uwzględniające nowe rytmy, nowe odległości i półtony chromatyczne, ewentualnie i nowe tonacje; e/ solfeggio dwugłosowe. Dyktanda rytmiczne i melodyjne. Pieśni jedno - i dwugłosowe z nut z zastosowaniem nowopoznanych szczegółów rytmicznych i melodyjnych, wykończenie pod względem ekspresji; kanony.

Ć w i c z e n i a p i s e m n e :

a/ obliczanie odległości do oktawy włącznie na wszystkich stopniach gamy major; b/ pisanie gam majorowych krzyżkowych i bemolowych; c/ oznaczenie i rozpoznawanie tonacji przy kluczu.

K u r s III /1 godz.tyg./

T e o r i a :

Gamy minor /moll/ harmoniczne i melodyjne. Skala muzyczna na podstawie klawiatury i jej podziału na oktawy. Klucz basowy. Rodzaje i skale głosów męskich i żeńskich. Transpozycja.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

Solfeggio: a/ śpiewanie różnych gam majorowych i minorowych z zastosowaniem znanych i nowych form rytmicznych; b/ śpiewanie trójdźwięków, jak na kursie II i akordu septymowego dominantowego z jego rozwiązaniem; c/ solfeggio w różnych tonacjach i w kluczu basowym /w seminarium męskim/; d/ solfeggio dwugłosowe. Dyktanda jak na kursie II.

Ć w i c z e n i a p i ś m i e n n e :

a/ pisanie gam minorowych w kluczu wiolinowym i basowym; b/ transpozycja piosenek w obrębie czterech znaków przykluczowych i transpozycja z klucza wiolinowego do basowego.

K u r s IV /1 godz.tyg./

T e o r i a :

Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o gamie majorowej i minorowej. Trójdźwięk, jego pozycje i przewroty, triada muzyczna, najprostsze kadencje, akord septymowy-dominantowy i jego rozwiązanie.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

Rozpoznawanie tonacji minor na podstawie znaków przykluczowych zakończenia utworu i nuty charakterystycznej; solfeggio w tonacjach minorowych; solfeggio dwu- i trzygłosowe, śpiewanie najprostszych kadencji. Dyktando melodyjne.

Próby prowadzenia przez młodzież solfeggia i pieśni w swej klasie.

Ć w i c z e n i a p i ś m i e n n e :

a/ zestawienia gam minorowych i majorowych równoimiennych i równoległych; b/ zestawienie tonik i nut charakterystycznych gam równoległych; c/ budowanie akordów toniczych, triady i akordów dominantowych-septymowych z rozwiązaniem w różnych tonacjach.

K u r s V /2 godz.tyg./

T e o r i a :

Metodyka nauczania śpiewu w szkołach powszechnych według następującego planu: a/ związek nauki i śpiewu z innymi przedmiotami nauczania; b/ podział ćwiczeń praktycznych na dwa zasadnicze działy: rytmiczny i dźwiękowy; c/ wyrabianie poczucia rytmu za pomocą ćwiczeń ruchowych i śpiewanych; d/ kształcenie słuchu /spostzegawczości i pamięci słuchowej/ za pomocą ćwiczeń słuchowo-głosowych; e/ kształcenie oddechu, wymowy i głosu; f/ wyrabianie poczucia tonacyjności na podstawie gamy diatonicznej i trójdźwięku tonicznego; g/ nauka i czytanie nut głosem; h/ piosenki metodycznie dobrane jako materiał ćwiczeniowy doświadczalny; i/ poznanie i omówienie programu nauczania śpiewu dla szkół powszechnych; j/ uwagi o prowadzeniu chóru i pouczenie o szkolnej literaturze chóralnej; k/ znaczenie nauki śpiewu jako czynnika wychowania fizycznego, umysłowego i moralnego; l/ znaczenie muzyki w życiu narodowym i społecznym.

2/ Treściwy i przystępny zarys historii muzyki polskiej na tle dziejów muzyki powszechnej.

Ć w i c z e n i a p r a k t y c z n e :

Solfeggio i wokalizy. Prowadzenie przez młodzież samodzielnie pieśni jedno- i więcej głosowych w swej klasie.

Hospitacje i lekcje praktyczne w szkole ówiozeń.

B. Gra na skrzypcach

K u r s II /2 godz.tyg./

Zwięzłe pouczenie o budowie skrzypiec i smyczka. Prawidłowa postawa. Ćwiczenia na trzymanie skrzypiec i smyczka /układ prawej i lewej ręki/. Ćwiczenia w pociągnięciu nad strunami i po pustych strunach, przy stosowaniu wartości równo- i równomiernych do ósemek włącznie. Wprawki palcowe na 1,2,3 i 4 palce w czterech zasadniczych rozstawieniach, według dyktand lub podręcznika. Smyczkowanie: detache całym i połową smyczka, legato dwu - trzy i czterogłosowe. Stosowanie f i p. Gamy jedno i dwuoktawowe w zakresie pierwszej pozycji do czterech krzyżyków i bemoli włącznie i odpowiednie trójdźwięki rozłożone. Łatwe piosenki dwugłosowe i łatwe duety zbiorowe. Gra z pamięci i ze słuchu. Strojenie skrzypiec.

K u r s III /2 godz.tyg./

Powtórzenie materiału kursu II z zastosowaniem temp ożywionych. Trudniejsze ćwiczenia palcowe i smyczkowe. Smyczkowanie detache jak na kursie II, staccato, spiccato, legato w 4-8 dźwiękach. Pizzicato. Gamy major do sześciu, minor do czterech znaków przykluczowych i odpowiednie trójdźwięki rozłożone. Stosowanie dynamiki: f, mf, p, cresc., dim. Łatwe dwudźwięki. Ćwiczenia rozwijające biegłość obu rąk. Piosenki o rytmach ożywionych. Zespoły dwu - i trzygłosowe. Gra z pamięci i ze słuchu. Strojenie skrzypiec.

W s e m i n a r i a c h d w u j ę z y k o w y c h
i w seminariach z drugim językiem jako przedmiotem nauki
/1 godz.tyg./.

Program jak wyżej z pominięciem: 1/ smyczkowania legato w ilości dźwięków większej nad cztery:

2/ gam ponad cztery znaki przykluczowe; 3/ zespołów trzygłosowych.

K u r s IV /2 godz.tyg./

Pozycja trzecia i łączenie jej z pierwszą. Odpowiednie ćwiczenia placowe. Smyczkowanie jak na kursie III i legato 8-16 dźwiękowe. Gamy major i minor do siedmiu znaków, dwuklawowe i trójdźwięki rozłożone w pozycji trzeciej i w pierwszej i trzeciej mieszanych, z zastosowaniem różnych rytmów, smyczkowań i dynamiki. Dwudźwięki i łatwe akordy. Próby stosowania wibracji lewej ręki. Ćwiczenia rozwijające biegłość ręki lewej i prawej. Piosenki w pozycjach mieszanych. Gra z pamięci i ze słuchu. Zespoły dwu- i trzygłosowe. Gra zbiorowa przy akompaniamencie fortepianu lub harmonium. Strojenie skrzypiec.

W s e m i n a r i a c h d w u j ę z y c z n y c h i w seminariach z drugim językiem jako przedmiotem nauki /1 godz.tyg./.

Program jak wyżej z pominięciem 1/ pozycji mieszanych; 2/ gam ponad cztery znaki przykluczowe; 3/ legata ponad osiem dźwięków z dodatkiem zespołów trzygłosowych.

K u r s V /1 godz.tyg./

Powtarzanie i utrwalanie materiału kursów poprzednich. Półpozycja. Teoretyczne i ewentualnie praktyczne pouczenie o pozycji piątej. Piosenki szkolne jako repertuar pamięciowy przyszłego zawodu nauczycielskiego. Ćwiczenia w używaniu skrzypiec do lekcji śpiewu w szkole ćwiczeń. Gra zbiorowa z akompaniamentem fortepianu lub harmonium. Teoretyczne i praktyczne zapoznanie z łatwymi utworami literatury skrzypcowej, w celu wyrobienia ekspresji muzycznej i dla utworzenia podłoża i zachęty do dalszej samodzielnej pracy. Wskazówki o do repertuaru na przyszłość. Strojenie skrzypiec. Pouczenie o konserwacji i naprawie skrzypiec.

W s e m i n a r i a c h d w u j ę z y c z n y c h
i w seminariach z drugim językiem jako przedmiotem nauki
/1 godz. tyg./

Program jak wyżej z pominięciem: 1/ półpozycji;
2/ pouczenia o pozycji V; 3/ praktycznego zapoznania z litera-
turą skrzypcową, z dodatkiem: 1/ pozycji I i III mieszanych;
2/ gam w pozycjach mieszanych do siedmiu znaków przykluczo-
wych.